

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

**Αναζητώντας την συνταγματική ποιότητα του οργανισμού της Ευρωπαϊκής
Εισαγγελίας**

Seeking the constitutional quality of the European Public Prosecutor's Office

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΦΛΑΡΙΩΤΗΣ Γεώργιος

Αθήνα, Δεκέμβριος 2023

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Νέδα Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου
Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Αργύρης Πασσάς, Επίτιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © ΦΛΑΡΙΩΤΗΣ Γεώργιος, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν την χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέα.

Στον μικρό Γιώργο, που παίζει
αμέριμνος στην αγαπημένη του
ακροθαλασσιά...

Δήλωση περί μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα διπλωματική εργασία είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Ο Δηλών

ΦΛΑΡΙΩΤΗΣ Γεώργιος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	06
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	08
Λέξεις κλειδιά	09
ABSTRACT.....	09
Keywords.....	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΜΕΡΟΣ Α. Ποια είναι η έννοια ενός εθνικού Συντάγματος και ποιά η αντίστοιχη ενός ευρωπαϊκού Συντάγματος	14
Α. Ποια είναι η ουσία ενός Συντάγματος.....	14
I. Σύντομη ιστορική αναφορά στο εθνικό Σύνταγμα.....	14
II. Η ουσία ενός συντάγματος.....	19
Β. Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα.....	21
I. Πρωτογενής εξουσία του Ευρωπαϊκού Συντάγματος – Κυριαρχία	22
II. Το κριτήριο της υπεροχής.....	26
III. Η ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση των ευρωπαίων πολιτών	28
IV. Ο λαός ως στοιχείο του κράτους και η επικράτεια	30
V. Συμπερασματικά.....	32
ΜΕΡΟΣ Β. Η αρχή της διάκρισης των εξουσιών στον ευρωπαϊκό χώρο μέσα από τις Συνθήκες	34
I. Η Αρχή της διάκρισης των εξουσιών στον ευρωπαϊκό χώρο	34
II. Η ποινική αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ.....	38
III. Η συνταγματική ποιότητα των ΣΕΕ και ΣΛΕΕ και τα φαινόμενα της συνταγματοποίησης – ευρωπαϊκής του ποινικού δικαίου	39
IV. Η Συνταγματική ποιότητα της ΕΡΡΟ από τη σκοπιά του κανονιστικού περιεχομένου της: η προστασία των δικαιωμάτων του θιγομένου, η επιλογή του forum εκδίκασης και ο δικαστικός έλεγχος των διαδικασιών της ΕΡΡΟ-43 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....	49
ΜΕΡΟΣ Γ. Η ΕΡΡΟ, η δικαστική εξουσία και η έννοια του εισαγγελέα στον ευρωπαϊκό χώρο.....	51
I. Η δομή της ΕΡΡΟ.....	51
II. Η θέση του εισαγγελέα στο εθνικό μας σύστημα και η αντίστοιχη του εισαγγελέα στον ευρωπαϊκό χώρο.....	53

III. Η θέση ανακριτή και εισαγγελέα στα επί μέρους εθνικά νομικά συστήματα των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας.....	54
IV. Η θεσμική ιδιότητα της ΕΡΡΟ: μεταφορικός ή κυριολεκτικός ο επιθετικός προσδιορισμός.....	56
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....	58
Επίλογος.....	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	63

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

βλ	βλέπε
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
εδ.....	εδάφιο
ΕΔΔΑ.....	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
επ	επόμενα
ΕΕ.....	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών
κ.λπ.....	και λοιποί
όπ. π	όπως παραπάνω
παρ	παράγραφος / παράγραφοι
πρβλ	παράβαλε
σελ.....	σελίδα / σελίδες
ΣΕΕ.....	Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση
σκ.....	σκέψη / σκέψεις

ΣΛΕΕ Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

στοιχ..... στοιχείο

ΧΘΔΕΕ..... Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΕΕ..... Ευρωπαίος-α Εντεταλμένος-η Εισαγγελέας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αναζητά τις ευρωπαϊκές συνταγματικές ποιότητες του οργανισμού της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας καθ' όσον από την μελέτη του Κανονισμού για την σύσταση του, καθώς επίσης και την Οδηγία για την καθ' ύλην αρμοδιότητα του, γίνεται αντιληπτό ότι στον χώρο του ευρωενωσιακού ποινικού δικαίου, ο νέος αυτός οργανισμός ομοιάζει να συγκεντρώνει στον τρόπο και την υφή της λειτουργίας του, στοιχεία συνταγματικής ποιότητας που προκύπτουν από την όσμωση των διαφορετικών ποινικοδικονομικών συστημάτων των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα συνίστατο στο αν μπορούν να ενυπάρχουν στον οργανισμό της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, στοιχεία που παραπέμπουν στην οργανωτική και εγγυητική λειτουργία ενός Συντάγματος σε επίπεδο ΕΕ.

Η παρούσα διπλωματική εργασία διαρθρώνεται σε τρία μέρη όπου στο τέλος σε κάθε μία από αυτές, αναγράφονται τα συμπεράσματα της εργασίας της κάθε ενότητας. Το Α' μέρος, που αποτελεί ίσως και την επιτομή της έρευνας, επιχειρείται με τρόπο μάλλον σχολαστικό, να αναλυθεί τι πραγματικά περιλαμβάνει ο όρος «συνταγματικές ποιότητες» του θεσμού της ΕΡΡΟ. Επειδή οι συνταγματικές ποιότητες που διατρέχουν την ενωσιακή έννομη τάξη, δεν είναι ίδιες με αυτές των αντίστοιχων εθνικών Συνταγμάτων, αρχικά αναλύεται ποια είναι η ουσία ενός εθνικού Συντάγματος με μια σύντομη ιστορική αναφορά σε αυτό, ενώ στην συνέχεια δίδεται έμφαση στην επιχειρηματολογία που είχε αναπτυχθεί γύρω από την περιβόητη «*Συνθήκη για το Σύνταγμα της Ευρώπης*». Με τον τρόπο αυτόν προκύπτουν τα στοιχεία που θα μπορούσε ενδεχομένως κανείς να αναζητήσει ως ποιοτικά χαρακτηριστικά του οργανισμού της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας σε μια συνταγματική βάση από την ευρωπαϊκή σκοπιά.

Το Β' μέρος, αφορά στο αν η ποινική αρμοδιότης της ΕΡΡΟ εντάσσεται στην δικαστική εξουσία που διέπει τον ευρωπαϊκό χώρο και αν μέσω αυτής μπορούν να ανευρεθούν ή όχι συνταγματικές ποιότητες. Σε αυτό το μέρος δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στα φαινόμενα της συνταγματοποίησης – ευρωποίησης του ποινικού δικαίου και της νομικής βάσης πάνω στην οποία στηρίχθηκε η δημιουργία της

Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας ενώ εξετάζονται τα ιδιαίτερα ζητήματα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων υπό το κανονιστικό περιεχόμενο που διέπει τον οργανισμό της ΕΠΠΟ.

Στο Γ 'και τελευταίο μέρος αναζητείται να βρεθεί ποια είναι η θέση του εισαγγελέα, όχι στο εθνικό δίκαιο των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας , αλλά, ποια είναι η θέση που τοποθετείται στο σύνολο του ευρωπαϊκού νομικού χώρου. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των αποτελεσμάτων.

Λέξεις κλειδιά

Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, συνταγματικές ποιότητες, συνταγματικά χαρακτηριστικά, ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο

ABSTRACT

The current thesis is seeking, in the european content, the constitutional traits of European Public Prosecutor's Office (EPPO) as a new EU body. Studying the Regulation of establishment of EPPO, as well as the directive for its substantive competence, it is understood that in the European criminal law field, this new body seems to gather in the way of its function, elements of constitutional quality that resulting from the osmosis of the different criminal justice system of Member States of enhanced cooperation.

The main research question consisted in whether there can exist in the European Public Prosecutor's Office, elements that refer to the organizational and guarantee function of a Constitution at the EU level.

This thesis is structured in three parts where at the end of each of them, the conclusions of the work up to that point, are written. The first part, which is perhaps the epitome of the research, an attempt, is made in a rather meticulous manner, to analyze what really includes the term of "constitutional qualities" of the EPPO. Because of the fact that the constitutional qualities that run through the EU legal order, are not interpreted in the same way as those of the respecting national

Constitutions, firstly it is analyzed what the essence of a national Constitution is, with a brief historical reference to it, while then emphasis is placed on the argumentation that had developed around the infamous "Treaty for the Constitution of Europe". In the second part, it is sought to find out where the prosecutor's position is placed, not in the national law of the member states of enhanced cooperation, but where is placed in the whole European legal area. In the last part, concerns whether the criminal authority of the EPPO, is part of the judicial power that governs the European area and whether, or not, constitutional qualities can be found through it. In this part, special emphasis is placed on the phenomena of the constitutionalization - europeanization of EU criminal law and the legal basis on which the creation of the European Public Prosecutor's Office was established. In this way, emerge the elements that one could look for, as qualitative characteristics of the EPPO on a constitutional basis from the European point of view

Keywords

European Public Prosecutor's Office, European Constitution, constitutional characteristics, constitutional traits, constitutional qualities, European criminal law

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ήδη, από την αυγή της δεκαετίας του 1990 με τις συνθήκες του Μάαστριχτ, του Άμστερνταμ, της Νίκαιας, του ψηφίσματος του έτους 1999 σχετικά με τις ποινικές διαδικασίες στην ΕΕ (Corpus Juris¹), την αποτυχή Συνθήκη για το Σύνταγμα της Ευρώπης και τις επικυρωθείσες από τα εθνικά κοινοβούλια των κ-μ, συνθήκες ΣΛΕΕ και ΣΕΕ που βρίσκονται σήμερα σε ισχύ, είχε συντελεστεί αφενός μεν μια άνευ προηγουμένου εκχώρηση κυριαρχικών εθνικών αρμοδιοτήτων, στον σκληρό πυρήνα άσκησης κυριαρχίας των κ-μ του ποινικού δικαίου και αφετέρου, είχε κυλήσει το νερό στο αυλάκι για να υπάρξει η μεταστροφή στην σκέψη των ιθύνοντων, για μια πιο

¹Διαθέσιμο στον διαδικτυακό ιστότοπο https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-4-1999-0091_EN.html (τελευταία προβολή 20/12/2023, 16:51 EET)

στενή και καλόπιστη συνεργασία στον τομέα που σήμερα ονομάζουμε ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο.

Η διασυνοριακή επέκταση της βαριάς μορφής εγκληματικότητας που δεν γνωρίζει σύνορα, θάλασσες και χώρες, διαδραμάτισε καθοριστικό παράγων στην ολοένα στενότερη συνεργασία των κ-μ σε ποινικές υποθέσεις. Μολονότι η ΕΕ ως κατ' εξοχήν μια ένωση κρατών που εκτός του δικού της αυτόνομου συστήματος δικαίου, εξυπηρετεί και ένα άλλο, εξίσου ίσης σπουδαιότητας σύστημα με αυτό του δικαίου, και δεν είναι άλλο από την πραγμάτωση της «ενιαίας αγοράς»², απαιτεί σε ένα δυναμικά παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον που συνεχώς δημιουργούνται νέοι σχηματισμοί συνεργασίας κρατών και περιφερειακών αναδυόμενων δυνάμεων, την δημιουργία μιας συγκεκριμένης ελάχιστης αρχιτεκτονικής ασφαλείας σε ενωσιακό επίπεδο. Η προστασία του προϋπολογισμού της ΕΕ, στον σύγχρονο οικονομικό κόσμο που ανατέλλει, πρέπει να αποτελεί πρώτη προτεραιότητα της, διότι όταν ο προϋπολογισμός προστατεύεται, η ΕΕ είναι σε θέση να εκτελέσει τα καθήκοντά της στο παγκόσμιο γίγνεσθαι και τους πολίτες της. Στην απευκαία αυτή περίπτωση που δεν συμβεί, ο οργανισμός αρχικά στασιμοποιείται και στην συνέχεια καταδικάζεται στην συρρίκνωσή του, με τελικό στάδιο τον θάνατό του. Θα μπορούσε να πει κανείς με άλλα λόγια ότι, ο προϋπολογισμός αντιπροσωπεύει ένα «πεμπτουσιακό» ενδιαφέρον για την Ένωση³.

Στις 12 Οκτωβρίου 2017, έπειτα από μια μακροσκελή πορεία διαβουλεύσεων, είκοσι δύο κ-μ της ΕΕ -από τα είκοσι οχτώ που ήταν τότε- ενέκριναν έναν ρηξικέλευθο νέο Κανονισμό για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας⁴. Αυτά τα κράτη μέλη αποτελούν έκτοτε μέρος της λεγόμενης ενισχυμένης συνεργασίας⁵ που στοχεύει στη δημιουργία ενός νέου κοινού νομικού και δικαστικού πλαισίου κατά των εγκλημάτων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, αναγνωρίζοντας ότι μπορεί να

² Είς την αγγλικήν ο όρος αυτός συνήθως εγγράφεται ως single market ή common european market

³ Mitsilegas, V., EU Criminal Law (Oxford, Portland, OR: Hart Pub., 2009), σελ. 67

⁴ Στην Επίσημη εφημερίδα ΕΕ: OJ L 283.31-10-2017 , 12-10-2017 Κανονισμός του Συμβουλίου για την εφαρμογή της ενισχυμένης συνεργασίας για την σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (εφεξής « EPPO»)

⁵ Είς την αγγλικήν ο όρος αυτός συνήθως εγγράφεται ως EPPO-Enc (Enc=Enhanced cooperation)

επιτευχθεί καλύτερα σε ενωσιακό επίπεδο, λόγω του εύρους και του μεγέθους της δράσης του.

Οι Εισαγγελίες, στα επί μέρους εθνικά ποινικά συστήματα των κ-μ της ΕΕ, αποτελούν κρατικά θεσμικά όργανα που μετέχουν στην απονομή της δικαιοσύνης μέσω της δικαστικής εξουσίας. Τί κοινό, λοιπόν, μπορεί να έχουν μια Ευρωπαϊκή Εισαγγελία με μία εθνική, από ευρωπαϊκής συνταγματικής απόψεως; Μπορεί στο πρόσωπο της EPPO να ενυπάρχουν ευρωπαϊκές συνταγματικές ποιότητες ή όχι;

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναζητήσει κατά πόσο η EPPO, όπως θεσπίστηκε υπό το τελικό κείμενο του Κανονισμού, έχει ή όχι συνταγματικές ποιότητες. Όπως προκύπτει από την μελέτη του Κανονισμού για την σύσταση του, καθώς επίσης και την Οδηγία για την καθ' ύλην αρμοδιότητα του, γίνεται αντιληπτό ότι στον χώρο του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου, ο νέος αυτός οργανισμός μοιάζει να συγκεντρώνει στον τρόπο και την υφή της λειτουργίας του, στοιχεία συνταγματικής ποιότητας που προκύπτουν από την όσμωση των διαφορετικών ποινικοοικονομικών συστημάτων των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας.

Η παρούσα διπλωματική εργασία διαρθρώνεται σε τρία μέρη όπου στο τέλος σε κάθε μία από αυτές, συγγράφονται τα συμπεράσματα της. Στο Α' μέρος, που αποτελεί ίσως και την επιτομή της εργασίας, επιχειρείται με τρόπο μάλλον σχολαστικό, να αναλυθεί τι πραγματικά περιλαμβάνει ο όρος «συνταγματικές ποιότητες» του θεσμού της EPPO. Επειδή οι συνταγματικές ποιότητες που διακατέχουν την ενωσιακή έννομη τάξη, δεν είναι ίδιες με αυτές των αντίστοιχων εθνικών Συνταγμάτων⁶, αρχικά αναλύεται ποια είναι η ουσία ενός εθνικού Συντάγματος με μια σύντομη ιστορική αναφορά σε αυτό, ενώ στην συνέχεια δίδεται έμφαση στην επιχειρηματολογία που είχε αναπτυχθεί γύρω από την περιβόητη «Συνθήκη για το Σύνταγμα της Ευρώπης». Με τον τρόπο αυτόν προκύπτει η ματιά με την οποία θα μπορούσε ενδεχομένως, κάποιος να αναζητήσει στοιχεία ως ποιοτικά

⁶ Για τον τρόπο που αντιμετωπίζει το ΔΕΕ την συνταγματική χροιά κάθε κ-μ βλ. μεταξύ άλλων ΔΕΕ, 8.9.2015, C-105/14 υπόθεση Taricco και ΔΕΕ, 5.12.2017, C-42/17, M.A.S. & M.B. (γνωστή ως Taricco II)

χαρακτηριστικά του οργανισμού της ΕΡΡΟ σε μια συνταγματική βάση από την ευρωπαϊκή σκοπιά.

Στο Β' μέρος η υπόθεση της εργασίας συγκλίνει στην θεώρηση ότι ο νεοσυσταθείς αυτός οργανισμός, συγκεντρώνει στοιχεία συνταγματικής ποιότητας και κατά τον έλεγχο αυτής της υπόθεσης, η εστίαση των ζητημάτων θα πραγματοποιηθεί στα εξής σημεία:

1. Υπάρχει διάκριση των εξουσιών στον ευρωπαϊκό χώρο μέσα από τις Συνθήκες;
2. Ποια η ποινική αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ;
3. Μπορούν να αντληθούν στοιχεία συνταγματισμού στις ΣΕΕ, ΣΛΕΕ και τα φαινόμενα της συνταγματοποίησης – ευρωπαϊκής του ποινικού δικαίου; Μπορεί να συμβεί ίδιο στο κανονιστικό περιεχόμενο της ΕΡΡΟ και της εγγυητικής προστασίας των δικαιωμάτων στις διαδικασίες της;
4. Ποια είναι η έννοια του εισαγγελέα στον ευρωπαϊκό χώρο και ποια η σχέση της με την δομή της ΕΡΡΟ; Και τέλος,
5. Μπορούν μέσα από την συγκριτική ματιά του εθνικού και ευρωπαϊκού Συντάγματος να εξαχθούν στοιχεία επαληθεύσιμα για την υπόθεσή μας;

Τέλος, στο Γ' μέρος, αναζητείται να βρεθεί ποια είναι η θέση του εισαγγελέα, όχι στο εθνικό δίκαιο των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας, αλλά, αντίθετα αναζητείται να βρεθεί ποια είναι η θέση που τοποθετείται στο σύνολο του ευρωπαϊκού νομικού χώρου.

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται κατά την συγγραφή της εργασίας, περιλαμβάνουν τόσο την συγκριτική ανάλυση, όσο και την κριτική της νομοθεσίας με τον απαραίτητο σχολιασμό της νομολογίας, ενώ μέσω της επιστημονικής βιβλιογραφίας επιχειρείται μια λογική ανάλυση των προβληματισμών. Στον επίλογο, επιχειρείται μια συνολική επισκόπηση της εργασίας δίδοντας απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα αυτής.

ΜΕΡΟΣ Α. Ποια είναι η έννοια ενός εθνικού Συντάγματος και ποιά η αντίστοιχη ενός ευρωπαϊκού Συντάγματος

Α. Ποια είναι η ουσία ενός Συντάγματος

Για να μπορέσουμε να ορίσουμε ποια είναι η ουσία ενός Συντάγματος, κατ' αρχήν εθνικού, πριν περάσουμε στην έννοια του αντίστοιχου ευρωπαϊκού, οφείλουμε να ορίσουμε κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αποτυπώνουν την έννοια του Συντάγματος. Η μακρά αυτή ανάλυση έχει ως στόχο, αφού δούμε τί είναι, και τι πραγματικά αποτελεί το εθνικό Σύνταγμα, να προσπαθήμε να διακρίνουμε σε ευρωπαϊκό επίπεδο πια, τι μπορεί να σημαίνει ευρωπαϊκό Σύνταγμα, με απώτερο σκοπό να αναζητήσουμε στην ΕΡΡΟ στοιχεία που συνδέονται με αυτό.

Ι. Σύντομη ιστορική αναφορά στο εθνικό Σύνταγμα

Παρατηρώντας την σχετική εξέλιξη της Ευρώπης στο διάβα του χρόνου, ο Δ. Τσάτσος σημειώνει⁷ ότι «Ο ιστορικός χώρος Ευρώπη είναι μια πρωτόγνωρη σύνθεση ιστορικής ενότητας αφενός, και διαφορετικότητας, εκδηλούμενης στην πολυκρατικότητα του χώρου, αφετέρου», προσπαθώντας μέσα από αυτές τις λέξεις να καταδείξει την δυσκολία και την συνθετότητα του προσδιορισμού στο περιεχόμενο της έννοιας του Ευρωπαϊκού Συντάγματος.

Ο γνωστός διπλωματικός συντάκτης του Sky News, Tim Marshall⁸, ο οποίος θεωρείται ειδικός στις διεθνείς σχέσεις και την γεωπολιτική με υψηλή εμπειρογνωσία επί του πεδίου, έχοντας διατελέσει πολεμικός ανταποκριτής σε πάνω από τριάντα χώρες, στο βιβλίο του με τίτλο "Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας"⁹, θεωρεί ότι «η ανάδειξη της γεωγραφίας σε καθοριστικό παράγοντα στον ρου της ανθρώπινης ιστορίας, ενδέχεται να εκληφθεί ως μία ζοφερή ανάγνωση του κόσμου, για αυτό και δεν αντιμετωπίζεται ευμενώς από κάποιους θεωρητικούς κύκλους», δίδοντας με αυτόν

⁷ Δ. Τσάτσος, Πολιτεία (2010), σελ 214

⁸ Ο Tim Marshall είναι ο δημιουργός των βιβλίων: *Prisoners of Geography* (2015), *Worth Dying For - The Power & Politics Of Flags* (2016), *Divided - Why We're living in an Age of Walls* (2018), *The Power of Geography - Ten Maps That Reveal The Future Of Our World* (2021) και *The Future of Geography - How Power and Politics in Space will Change our World* (2023)

⁹ Tim Marshall (2018), *Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας*, Διόπτρα

τον τρόπο έμφαση σε ένα στοιχείο που συχνά δεν λαμβάνει της προσοχής που του αρμόζει, την γεωγραφία.

Πράγματι, αν αφαιρέσουμε από την εξίσωση του Συντάγματος μιας κοινωνίας την μεταβλητή που ακούει στο όνομα τεχνολογική πρόοδος¹⁰ και η οποία έχει συντελεστεί τα τελευταία εκατόν είκοσι χρόνια, θα παρατηρήσουμε ότι οι κοινωνίες ανά την υφήλιο ήταν αιχμάλωτες της δικής τους γεωγραφίας, δηλαδή αιχμάλωτες των δικών τους όρεων (βλ. φυλή Κάλλας ή Kalash όπως γράφεται εις την αγγλικήν), των δικών τους θαλασσών (βλ. την νήσο της Ιαπωνίας), των δικών τους μικροκλιμάτων (βλέπε τα ορεινά των Άνδεων), των δικών τους εν γένει γεωγραφικών μηκών ή πλατών της γης αυτής¹¹. Οι κοινωνίες αυτές μέχρι και την αυγή του 20^{ου} αιώνα, δεν είχαν τον όγκο, την ταχύτητα, τα μέσα αλλά κυρίως την «πολυτέλεια»¹² απώλειας του ανθρώπινου παράγοντα λόγω της θνησιμότητας των νεογνών και δεν ήτο σε θέση να υπερκεράσουν τα φυσικά εμπόδια που υψώνονταν μπρός τους, στον βαθμό και το εύρος που τα πραγματοποιεί η γενεά μας σήμερα. Η γεωγραφία, ήταν αυτή η οποία καθόρισε τον ρου της ιστορίας και στο πέραςμα των χιλιετιών δομήθηκε ένα μεγάλο μέρος της εθνικής ταυτότητας κάθε φυλής και μετέπειτα κάθε κράτους που σχηματίστηκε μέχρι και την αυγή του 19ου αιώνα. Κάπως έτσι οι κοινωνίες αυτές σχημάτισαν τους δικούς τους κανόνες συμβίωσης, ή όπως αλλιώς θα τους ονομάζαμε στην νομική επιστήμη, τους δικούς τους κανόνες δικαίου, με πολιτισμικό όχημα την ταυτότητά τους¹³.

¹⁰ Ο λόγος για τον οποίο επιχειρείται να αφαιρεθεί ως μεταβλητή από την εξίσωση του Συντάγματος μιας κοινωνίας, η αλματώδης και με γεωμετρικούς ρυθμούς, τεχνολογική πρόοδος, είναι διότι η τελευταία ευθύνεται για την αμεσότερη, ταχύτερη, ογκοδέστερη και πιο παγκοσμιοποιημένη μεταφορά προσώπων, αγαθών, προϊόντων και εμπορευμάτων μεταξύ των κοινωνιών, ακόμη και αυτών που βρισκόταν σε αποκομμένες και απομακρυσμένες περιοχές από τον υπόλοιπο κόσμο και με εκ των υστέρων γνώση, είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι το εμπόριο μετέφερε μαζί του και πολιτισμό. Μέσα σε αυτόν τον πολιτισμό εντάσσονται και οι ιδέες, ξενόφερτων προς την τοπική κοινωνία, φιλελεύθερων ανθρώπων περί σχέσης κράτους-πολίτη.

¹¹ Tim Marshall, σελ. 21-29,

¹² Η εντός εισαγωγικών λέξη χρησιμοποιείται καταχρηστικά θέλοντας να τονίσει ακόμη περεταίρω το νόημα που η πρόταση εμπεριέχει

¹³ Boardman (1994), *The Diffusion of Classical Art in Antiquity*, Thames and Hudson, σελ.225-272

Όπως εύστοχα σημειώνει η Ευγενία Σαχπεκίδου,¹⁴ αναφερόμενη στις εθνικές ταυτότητες «θα μπορούσε να θεωρηθεί ως εθνική ταυτότητα μια ενότητα αρχών και αξιών ιστορικού, κοινωνικού, θρησκευτικού, δικαϊκού, πολιτιστικού, οικονομικού, γλωσσικού χαρακτήρα, οι οποίες αφενός προσδίδουν στα μέλη του συγκεκριμένου έθνους την αίσθηση της ένταξης σε ένα σύνολο, αφετέρου διαχωρίζουν το σύνολο αυτό από άλλα. Τα στοιχεία αυτά προσδιορίζονται από κάθε κράτος [...] αυτοτελώς». Μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, τα παραπάνω, εντός των εισαγωγικών, στοιχεία, όπου αποτελούν σημεία πολιτισμού, είχαν αναπτυχθεί σε όλες τις κοινωνίες της γηραιάς ηπείρου και ήταν αρκετά έντονα αφήνοντας το δικό τους ισχυρό αποτύπωμα στις κοινωνίες με το εμπόριο να αμβλύνει κάπως τον δυναμισμό τους.

Ομολογώ όμως, ότι όταν διάβασα τον παραπάνω ορισμό για πρώτη μου φορά για τις ανάγκες αυτής της έρευνας, μου ήλθε σαν αστραπή στο μυαλό η παρακάτω φράση από τον Οδυσσέα Ελύτη, στην οποία συμπυκνώνεται όλη η πεμτουσία μιας σύγχρονης συνταγματικής και δημοκρατικής κοινωνίας, λέει λοιπόν: *«Εάν η γλώσσα αποτελούσε απλώς ένα μέσο επικοινωνίας, πρόβλημα δε θα υπήρχε. Συμβαίνει όμως ν' αποτελεί και εργαλείο μαγείας και φορέα ηθικών αξιών. Προσκτάται η γλώσσα στο μάκρος των αιώνων ένα ορισμένο ήθος. Και το ήθος αυτό γεννά υποχρεώσεις»*¹⁵. Και εδώ διαφαίνεται η αξία, η σημασία και η βαρύτητα μίας γλώσσας στο διάβα των αιώνων ως ακρογωνιαίο θεμελιώδες συστατικό στοιχείο ενός έθνους¹⁶ και ως παρακαταθήκη που οφείλουν οι προηγούμενες γενεές να αφήσουν για τις επόμενες. Η γλώσσα αποτελεί *«φορέα ηθικών αξιών»*¹⁷ επειδή μπορεί να εκφράζει νοήματα μέσα από το περιεχόμενό τους και τα οποία ενδεχομένως σε κάποιες διαλέκτους να είναι ακόμη και μονοσήμαντα. Κατά αυτή την έννοια, η γλώσσα είναι φορέας των

¹⁴ Ευγενία Σαχπεκίδου (2013), Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ. 198

¹⁵ «Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης» του Οδυσσέα Ελύτη, κατά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας (8/12/1979).

¹⁶ J. G. von Herder στο M. Strubell, Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Αποδυνάμωση των ισχυρών γλωσσών και ενίσχυση των ασθενών στο Α. Φ. Χριστίδης, Τόμος Α', Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 26-28 Μαρτίου 1997, Κέντρο Ελληνικής γλώσσας 1999, σελ. 162,

¹⁷ Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του Γενικού Εισαγγελέα Darmon (σκέψεις 19 και 20) στην υπόθεση Groener (υπόθεση C-379/87) *«η προάσπιση της γλώσσας αποτελεί μέρος των κεφαλαιώδους σημασίας ζητημάτων που αφορούν το κέντρο βάρους της πολιτιστικής ταυτότητας»* συμπληρώνοντας ότι κάθε κράτος έχει δικαίωμα να προσδώσει μείζονα σημασία στην προάσπιση της κληρονομιάς του.

ηθικών αξιών των ανθρώπων που την ομιλούν και την κατανοούν όμοια ο ένας με τον άλλον. Στο πέρασμα των αιώνων το ήθος της γλώσσας χρησιμοποιήθηκε από τα μέλη της κοινωνίας για να εκφράσουν τις σκέψεις τους¹⁸, γέννησε την «υποχρέωση» να αποτυπώσουν τις ηθικοπολιτικές αξίες που πρέσβευαν τα ίδια τα μέλη της κοινωνίας όχι σε ένα, αλλά σε πολλά γραπτά κείμενα.

Επιστρέφοντας πίσω στην εξίσωση του Συντάγματος και του ορισμού του, κατά τον Δημήτριο Τσάτσο, η λέξη "Σύνταγμα" χρησιμοποιείται για να περιγράψει τους κανόνες λειτουργίας ενός οργανωμένου συνόλου ανθρώπων από την αρχαιότητα¹⁹ ακόμη. Ωστόσο, η πραγματική του σημασία όπως την αναγνωρίζουμε σήμερα, διαμορφώθηκε στη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης, καθώς ανέδειξε και εξασφάλισε στις δημοκρατίες της εποχής τις δικαιοκρατικές και κοινωνικές κατακτήσεις του δημοκρατικού και εργατικού κινήματος²⁰. Συνεπώς, η λέξη "Σύνταγμα" είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ευρωπαϊκή ιστορία, και πιο συγκεκριμένα με την ιστορία των πολιτειών, της πάλης για ελευθερία, ισότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης, καθώς και της λαϊκής και εθνικής κυριαρχίας αφού την επόχή της Γαλλικής Επανάστασης όλες οι εξουσίες που ασκούσαν σε μια κοινωνία, ασκούσαν από το ίδιο πρόσωπο. Ο Piero Calamandrei, Λέκτορας της Νομικής στο Πανεπιστήμιο της Λεόν, θέλοντας να αποτυπώσει με γλαφυρότητα στο μυαλό του ιταλού αναγνώστη τι μπορεί να είναι το περιεχόμενο του όρου Σύνταγμα, έδωσε την παρακάτω συγκινητική περιγραφή:

«Αν θέλετε να πάτε για προσκύνημα στον τόπο που γεννήθηκε το σύνταγμά σας, πρέπει να πάτε στα βουνά όπου σκοτώθηκαν οι αντιστασιακοί, στις φυλακές όπου τους έκλεισαν, στα χωράφια όπου τους κρέμασαν. Όπου ένας Ιταλός πέθαινε

¹⁸ Η ελληνική γλώσσα δεν είναι μία κατά συνθήκη γλώσσα. Δηλαδή δεν ε συμφωνήθη μεταξύ κάποιον, κάπου, κάποτε ότι η Χ λέξη, θα σημαίνει για εμάς που την ομιλούμε, το Ψ νόημα. Είναι μία γλώσσα εννοιολογικής σημασίας όπου το σημαίνον (το όνομα της λέξης) είναι σε άμεση σύνδεση με το σημαίνόμενον (το περιεχόμενο της έννοιας του ονόματος). Βλ. Saussure, F. de (1979). Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας, σελ. 99-104 (μτφρ.). Αποστολόπουλος. Φ. Δ. Αθήνα: Παπαζήσης.

¹⁹ Βλ. Αριστοτέλης πολιτικά Δ', Ι, Παρ. 5

²⁰ Δ. Τσάτσος (2010), σελ. 147

προσπαθώντας να ξανακερδίσει την ελευθερία και την αξιοπρέπεια του έθνους μας, εκεί πρέπει να πάτε, νέοι Ιταλοί, γιατί εκεί γεννήθηκε το σύνταγμά σας»²¹

Ο όρος "Σύνταγμα" λοιπόν λειτουργεί ως σύμβολο αυτών των ιδεών στη συνείδηση των σκεπτόμενων ανθρώπων, και αυτό επιβάλλει την εκ των υστέρων σεβαστική προσέγγιση τόσο σε επίπεδο επιστημονικής έρευνας, όσο και σε πολιτικού σεβασμού, λόγω του πλούσιου ιστορικού του νοήματος. Βέβαια, παρά τη νοηματική και πολυμορφική εξέλιξη του όρου, ανά γεωγραφική περιοχή όπως αναπτύχθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο, μπορούν προσωρινά να σημειώθούν τρία κρίσιμα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αναδείχτηκαν ως τα σταθερά νοηματικά και ιστορικά στοιχεία του όρου αυτού²²:

- i. Το Σύνταγμα έχει ως αντικείμενό του είτε τη σύνταξη είτε (και) την έννομη οργάνωση ή επαναοργάνωση μιας κοινωνικής συμβίωσης.*
- ii. Το Σύνταγμα περιέχει πάντοτε θεμελιώδεις, σε σχέση με τους άλλους πολιτειακούς κανόνες, αρχές, δηλαδή ρυθμίζει ζητήματα θεμελιακού χαρακτήρα για την πολιτεία.*
- iii. Το Σύνταγμα έχει συνήθως αυξημένη, έναντι των άλλων πολιτειακών κανόνων, νομιμοποίηση και συνακόλουθα και ιεραρχική τυπική ισχύ, κάτι που κατά κανόνα συνδυάστηκε με την εφαρμογή ειδικών διαδικασιών παραγωγής, τροποποίησης ή κατάργησης του.*

Ο Αντώνης Μανιτάκης²³, αναφορικά με την ουσία του Συντάγματος, δεν διαφωνεί από την άποψη που εκφράζει ο Δημήτριος Τσάτσος και αναπαράγοντας μέρος της μελέτης του D.GRIMM²⁴, θεωρεί καθοριστική για την έννοια και λειτουργία του Συντάγματος, τρία συστατικά στοιχεία του: πρώτον τους κανόνες που αφορούν την οργάνωση της διαδικασίας παραγωγής κανόνων, που αναφέρονται γενικά στην έννομη ρύθμιση και εγκαθιστούν μια νομιμότητα δεσμευτική και περιοριστική της

²¹ German Law Journal, vol. 15, no 5, σελ. 908-934

²² Δ. Τσάτσος, Πολιτεία (2010), σελ. 193 και την εκεί παραπεμφθείσα βιβλιογραφία

²³ Μανιτάκης Αντώνης (2004), Το "Σύνταγμα" της Ευρώπης αντιμέτωπο με την εθνική και λαϊκή κυριαρχία, Παπαζήση, σελ 81

²⁴ DIETER GRIMM, «Does Europe Need a Constitution?», European Law Journal, 3: 1995, σ. 282-302

δράσης της κρατικής εξουσίας, δεύτερον, τους κανόνες που αφορούν τις ελευθερίες των ατόμων μιας κοινωνίας, και τέλος, τους οργανωτικούς κανόνες, σχετικούς με την ίδρυση θεσμών με βάση τους οποίους συγκροτείται και ασκείται η κρατική εξουσία.

Το Σύνταγμα όμως προϋποθέτει και τη διαίρεση των κανόνων δικαίου και σε δύο άλλες ομάδες. Η πρώτη ομάδα κανόνων αφορά τους κρατικούς θεσμούς και την άσκηση της κρατικής εξουσίας από αυτούς και η δεύτερη, τους κανόνες που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και τις σχέσεις των ατόμων μιας κοινωνίας. Τα στοιχεία αυτά είναι εσωτερικά της τάξης που ιδρύει ένα Σύνταγμα και δεν επιβάλλονται από κάποιον άλλο υπερεθνικό φορέα.

II. Η ουσία ενός συντάγματος

Είναι κοινή παραδοχή ότι οι λέξεις έχουν το δικό τους νόημα και προφανώς τεράστια συμβολική δύναμη και μπορούν να προκαλέσουν συμπεριφορές ή να καλλιεργήσουν μία συλλογική συνείδηση σε μια ολόκληρη κοινωνία που να προκαταλαμβάνει καταστάσεις μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο ανάλογα την συλλογική συνείδηση που έχει δημιουργηθεί στα μέλη του από την χρήση των όρων αυτών.

Η έννοια του Συντάγματος όπως την αντιλαμβανόμαστε σήμερα, γεννήθηκε και αναπτύχθηκε όπως προείπαμε τον 18ο και 19ο αιώνα, προκειμένου να οριοθετηθούν οι κανόνες συμβίωσης μεταξύ του κράτους και των πολιτών και κυρίως να περιοριστούν και να ελεγχθούν μορφές αυταρχικής συμπεριφοράς από το κράτος προς τον λαό.

Πολλοί ήταν αυτοί όπου στα πλαίσια της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής, υπεστήριξαν ότι η ΕΕ θα έπρεπε να έχει το δικό της Σύνταγμα. Η Συνθήκη θέσπισης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα δεν εγκρίθηκε εξαιτίας των αρνητικών ψήφων σε δημοψηφίσματα σε δύο χώρες: τη Γαλλία και την Ολλανδία. Και οι δύο λαοί απέρριψαν το Σύνταγμα μέσω δημοψηφισμάτων που διεξήχθησαν το 2005. Αυτές οι αρνητικές ψήφοι οδήγησαν στον αδιέξοδο και τη μη επικύρωση του Ευρωπαϊκού Συντάγματος. Η Συνθήκη που προτάθηκε για τη θέσπιση του Συντάγματος της Ευρώπης αποτελούσε μια διακρατική Συνθήκη που εισήγαγε βελτιώσεις και

μεταρρυθμίσεις στο νομικό-θεσμικό σύστημα της τότε Ευρωπαϊκής Κοινότητας²⁵. Παράλληλα, περιελάμβανε και πολλά στοιχεία ενός Συντάγματος. Στην πραγματικότητα, αποτελούσε ένα ενδιάμεσο στάδιο στην εξέλιξη προς τη σύσταση ενός πολιτικού συντάγματος για την Ένωση, συμβάλλοντας στη διαδικασία μετασχηματισμού της σε μια πολιτική κοινότητα με πολλές διαστάσεις.²⁶

Όμως -και αυτή είναι η προστιθέμενη αξία του πρώτου μέρους αυτής της εργασίας για τον οργανισμό της ΕΡΡΟ, διότι πάνω στην συζήτηση που αναπτύχθηκε για το ευρωπαϊκό Σύνταγμα, μπορούμε να αναζητήσουμε τα στοιχεία εκείνα που θα μελετηθούν για την ανεύρεση ή όχι των συνταγματικών ποιοτήτων της ΕΡΡΟ. Το περιεχόμενο του όρου «Ευρωπαϊκό Σύνταγμα», δεν μπορεί να το δει κάποιος μονοδιάστατα, διότι ενδεχομένως σε μία τέτοια περίπτωση, θα έχανε την μεγάλη εικόνα και -ας μου επιτραπεί η έκφραση- θα φλέρταρε με ένα λογικό σφάλμα. Ο J.H.H.Weiler, σε μία προσπάθειά του να χαρτογραφήσει την πνευματική ιστορία του ευρωπαϊκού συνταγματισμού παρατηρεί ότι, για αντιληφθούμε στο εύρος και το βάθος το νόημα που απαιτείται για τον όρο αυτόν, οφείλουμε προκαταβολικά να εμπλέξουμε μεταξύ τους μία πληθώρα επιστημών με διεπιστημονικό χαρακτήρα. Θεωρεί με άλλα λόγια ότι δεν απαιτείται ένα μοναδιαίο επιστημονικό πεδίο για την αποσαφήνιση του όρου, αλλά αντίθετα, η σύμπραξη περισσότερων. Έτσι λοιπόν, θεωρεί ότι ο ευρωπαϊκός συνταγματισμός υπήρξε το πεδίο συνάντησης διαφόρων επιστημών κυρίως όμως των πολιτικών επιστημών, των διεθνών σχέσεων, της πολιτικής οικονομίας, του δικαίου, αλλά σαφώς και της κοινωνιολογίας που όλα μαζί από κοινού, εμπλέκουν, συλλαμβάνουν, συζητούν και μοντέλοποιούν την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Προσθέτει δέ, ότι υπάρχει και ένας ακόμη περαιτέρω σπουδαίος παράγων που τον ωθεί σε αυτό το συμπέρασμα και δεν είναι άλλος από την

²⁵ M. Delmas-Marty (2007), *La refondation des pouvoirs, Les forces imaginantes du droit (III)*, Seuil, Paris), Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο III, όπου, στον ισχυρισμό ότι η Συνθήκη αποτελεί ένα «νομικό τέρας», απαντά με παρατηρήσεις-οδηγίες για την «καλή χρήση των τεράτων» («Du bon usage des monstres»

²⁶ Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Ν. (2012). *Η χειραφέτηση της Ευρώπης – Συνταγματική θεωρία της ευρωπαϊκής ενοποίησης*, Παπαζήση, σελ. 200 κ.ε.

μεταρρύθμιση²⁷ που υφίσταται ο ευρωπαϊκός συνταγματισμός, τη φύση της οποίας εξερεύνησε σε βάθος.

Ο Ingolf Pernice με την σειρά του, αντιλαμβανόμενος ότι μπορούν να δοθούν πολλοί ορισμοί για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, οι οποίοι ωστόσο, παρατηρεί ότι σχετίζονται με την έννοια της κρατικότητας, προτείνει μια «μεταεθνική» έννοια του Συντάγματος²⁸. Σύμφωνα με αυτό το περιεχόμενο, ο ίδιος προτείνει ότι αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα διαθέσιμα δυνατά μέσα -εθνικά, υποεθνικά και υπερεθνικά- για τη δημιουργία, την οργάνωση και τον περιορισμό της δημόσιας εξουσίας, συμπεριλαμβανομένων των νομοθετικών, εκτελεστικών και δικαστικών εξουσιών των θεσμών. Κατά τον ίδιο η διαφορά ανάμεσα στην δική του μεταεθνική έννοια για το σύνταγμα και στην κλασική σύλληψη της ιδέας τους συντάγματος έγκειται σε δύο σημεία. Πρώτον, δεν είναι αποκλειστικό Σύνταγμα, δηλαδή, δεν συμπεριλαμβάνει το σύνολο άσκησης των εξουσιών και της δημόσιας εξουσίας που ασκούνται εντός μιας καθορισμένης επικράτειας ή χώρας και δεύτερον, δεν προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κράτους. Συνεπώς προκύπτει το ερώτημα, μπορεί το ευρωπαϊκό Σύνταγμα να έχει πρωτογενή κυριαρχία απευθείας από τον «λαό» του; Και ποιος είναι ο «λαός»;

B. Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα²⁹

²⁷ Joseph Weiler, *The Constitution of Europe: 'Do the New Clothes Have an Emperor?' and Other Essays on European Integration* (1999), Cambridge University Press, σελ. 225. Με τον όρο μεταρρύθμιση ο Weiler εννοεί το πέρασμα του χρόνου και αναπόφευκτα την υιοθέτηση νέων πολιτικών θέσεων από βασικούς πολιτικούς παράγοντες αλλά και από την κοινή γνώμη που δημιουργούν ένα είδος νέας διανοητικής παρατήρησης και εννοιολόγησης των όρων

²⁸ *Columbia journal of European law*, vol 15, σελ. 365

²⁹ Αξίζει να αναφερθεί για λόγους αποσαφηνισμού ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 20ης Ιουλίου 2007 συμφώνησε, στο πλαίσιο της Διακυβερνητικής Διάσκεψης που προετοίμαζε τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ότι «η συνταγματική πρόσληψη, η οποία συνίστατο στην κατάργηση όλων των ισχυουσών Συνθηκών και την αντικατάστασή τους από ένα και μοναδικό κείμενο, αποκαλούμενο 'Σύνταγμα', έχει εγκαταλειφθεί». Δηλαδή σε άλλα λόγια δεν υφίσταται πλέον πολιτικός λόγος σε ευρωπαϊκό επίπεδο για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, καθ' όσον αυτό αποτελεί παρελθόν από τις πολιτικές δράσεις της ΕΕ. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η συνταγματικού χαρακτήρα πρόσληψη των Συνθηκών, όπως αυτή αναπτύχθηκε σταδιακά και δογματικά από το ΔΕΕ, τέθηκε συνολικά υπό αμφισβήτηση. Ήταν μόνο η συγκεκριμένη έννοια που αμφισβητήθηκε, όπως περιγράφηκε στην παραπάνω φράση εντός των εισαγωγικών. Βλ. μεταξύ άλλων για την επεξήγηση αυτής της παραπομπής, την σελίδα 12 της ομιλίας

Ι. Πρωτογενής εξουσία του Ευρωπαϊκού Συντάγματος³⁰ – Κυριαρχία

Όσον αφορά το στοιχείο της πρωτογενούς εξουσίας³¹, δηλαδή της κυριαρχίας, σύμφωνα με τον κλασικό ορισμό της κυριαρχίας, όπως διαμορφώθηκε με βάση τη φιλοσοφία του Jean Bodin³², αυτή αναφέρεται στη νομικά υπέρτερη, πρωτογενή, ανεξάρτητη, ενιαία και αποκλειστική εξουσία ρύθμισης σε συνδυασμό με την πραγματική εκτέλεση αυτών των ρυθμίσεων. Αποτελεί την εξουσία που «δεν προέρχεται, δεν πηγάζει ούτε υπόκειται σε άλλες εξουσίες, αλλά αποκλειστικά από το δικό της υποκείμενο και έχει το μονοπώλιο του εξαναγκασμού»³³. Η κυριαρχία αποτελεί την πρωταρχική πολιτική εξουσία, καθώς υπερισχύει πάνω από όλες τις άλλες μεμονωμένες κοινωνικές εξουσίες και έχει ως αντικείμενο όλους τους πολίτες³⁴.

Ο Α. Μανιτάκης υποστηρίζει ότι η ευρωπαϊκή και εθνική κυριαρχία, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θεωρούνται δύο έννοιες απόλυτα ανταγωνιστικές, διότι η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής κυριαρχίας σημαίνει αναπόδραστα, την συνεχόμενη αποψύλωση της εθνικής κυριαρχίας, αφού δεν είναι λογικό να συνυπάρχουν και να ασκούνται στην ίδια επικράτεια δύο πλήρεις κυριαρχίες³⁵. Μάλιστα ο ίδιος υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής κυριαρχίας χρησιμοποιεί ως όχημα την παραχώρηση αρμοδιοτήτων από τα κ-μ που άπτονται της εθνικής κυριαρχίας, και ότι βρισκόμαστε «μπροστά σε μία μεταβατική περίοδο με άγνωστη διάρκεια και απρόβλεπτο τέλος»³⁶ όπου τα κ-μ δεν είναι

του καθηγητή Ingolf Pernice, κατά την αναγόρευσή του σε επίτιμο διδάκτορα της Νομικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στις 4 Δεκεμβρίου 2014, "ΠΟΛΥΕΠΙΠΕΔΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ"

³¹ Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Ν. (2012), σελ 192-195 και τις εκεί παραπεμφθείσες παραπομπές

³² Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Ν. (2012), σελ 225 και στην εκεί παραπεμφθείσα βιβλιογραφία

³³ Δ. Τσάτσος (2010), σελ. 195-197.

³⁴ Βλ. Α. Παντελής (2005), Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, Βασικές έννοιες, Συνταγματική ιστορία, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 20.

³⁵ 'Μανιτάκης Αντώνης (2004), σελ 13-14

³⁶ Ό.π. σελ 19

κυρίαρχα με την παραδοσιακή απόλυτη έννοια του όρου, και ότι από την άλλη πλευρά, η ΕΕ τείνει προς μία και ολοένα περισσότερο «κυρίαρχη πολιτική οντότητα»³⁷.

Η ευρωπαϊκή έννομη τάξη μπορεί πράγματι να είναι μία αυτοτελής Ένωση δικαίου, εξακολουθεί ωστόσο, να εξαρτά την λειτουργία της από τα κ-μ που την αποτελούν και επί τη βάση αυτή να δημιουργεί παράγωγο δίκαιο, που δεν μπορεί να εξομοιωθεί με κρατική έννομη τάξη ούτε να χαρακτηριστεί κυρίαρχη. Τούτο διότι, στερείται πηγαίας αυτοδυναμίας και δυνατότητας να αυτόκαθορίζει την αρμοδιότητά της και την δικαιοδοσία της, καθώς επίσης και την ικανότητα άσκησης, με ιδία μέσα, νομιμοποιημένης βίας για την καταναγκαστική επιβολή και εκτέλεση των αποφάσεων της³⁸. Όταν με βάση την αρχή της δοτής αρμοδιότητας η Ένωση έχει εξουσιοδοτηθεί σχετικά, τότε η ευρωπαϊκή κυριαρχία στον συγκεκριμένο τομέα εξουσιοδότησης αμβλύνεται και συνεπώς η αντίστοιχη εθνική δέχεται έναν ετεροκαθορισμό.³⁹ Η ΕΕ, ναι μεν ασκεί αρμοδιότητες σύμφωνα με την αρχή της δοτής αρμοδιότητας, τις ασκεί όμως ως δικές της, σαν να της ανήκουν και τις ασκεί στο δικό της όνομα.⁴⁰

Εδώ, πρέπει να σημειωθεί ότι οι εξουσίες που παραχωρήθηκαν στην πρώην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και νύν ΕΕ, είναι μόνιμες και αμετάκλητες και το κ-μ δεν δύναται να ασκεί αποφασιστικές αρμοδιότητες επ' αυτών πλέον. Μόνο με την έξοδο ενός κ-μ από την ΕΕ, οτιδήποτε έχει μεταβιβαστεί από το εθνικό επίπεδο μπορεί να επιστρέψει στο κ-μ⁴¹.

Ο ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ σε μια προσπάθεια στοχασμού με την μέθοδο της παράθεσης ρητορικών ερωτημάτων διερωτάται πως είναι δυνατόν μια ευρωπαϊκή έννομη τάξη να την σκεφτούμε ή να την στοχαστούμε με ένα Σύνταγμα για την Ευρώπη, χωρίς το

³⁷ Ό.π. σελ 19

³⁸ Ό.π. σελ 30

³⁹ Ό.π. σελ. 32

⁴⁰ Αυτή είναι και μίας καθοριστικής σημασίας διαφορά ανάμεσα στις αρμοδιότητες που ασκεί η ΕΕ και το εθνικό κράτος, αφού το τελευταίο τις ασκεί στο όνομα του λαού.

⁴¹ Παπαγιάννης Δ. (2016), Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ 123. Ο Παπαγιάννης θεωρεί ότι στον βαθμό που οι Συνθήκες είναι δυνατόν να τροποποιηθούν, τα κ-μ μπορούν να ανακτήσουν αρμοδιότητες που παρεχώρησαν στην Ένωση.

μυαλό μας προηγουμένως να σκεφτεί την συντακτική εξουσία και τον λαό. Θεωρεί δε ο ίδιος, αδιανόητη την οποιαδήποτε οικοδόμηση, οποιασδήποτε μορφής συντακτικής εξουσίας στην Ευρώπη, χωρίς προηγουμένως να κανουμε μνεία σε αυτήν⁴² (την συντακτική εξουσία). Πράγματι, η συντακτική εξουσία, προσθέτει, δεν υπόκειται σε ρυθμίσεις εξωγενούς χαρακτήρα, δεν προβλέπεται μέσα από κάποιου είδους νομικό ή διεθνές κείμενο, δεν σχεδιάζεται με τεχνοκρατικούς όρους, δεν οργανώνεται σε κλειστές αίθουσες, δεν εκχωρείται από κάποιου είδους ανώτερη δύναμη, δεν μεταβιβάζεται από μία οντότητα σε μία άλλη και ούτε αναιρείται νομικά. Είναι αυτό που προϋποτίθεται λογικά της κρατικής κυριαρχίας και που δημιουργεί το κράτος, το στηρίζει διαρκώς και το νομιμοποιεί. Πρόκειται δηλαδή με άλλα λόγια για μία δύναμη αόρατη, ζώσα και υπαρκτή⁴³.

Ενδεχομένως, η κυριότερη αντίρρηση που προβάλλεται όσον αφορά τη συνταγματική ποιότητα της ΕΕ, αφορά ακριβώς τον κυριαρχικό πυρήνα της. Κατατίθεται λοιπόν η άποψις ότι η Ένωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως κράτος, καθώς δεν διαθέτει Σύνταγμα, επειδή λείπει το στοιχείο της "πρωτογενούς" εξουσίας. Αυτό με άλλα λόγια σημαίνει ότι δεν διαθέτει την αυτονομία που χαρακτηρίζει την κυριαρχία στον καθορισμό των αρμοδιοτήτων της. Σε άλλα λόγια, η ΕΕ δεν έχει την αρμοδιότητα να διαχειρίζεται την αρμοδιότητα. Αυτή η αρμοδιότητα ανήκει στα κράτη μέλη, τα οποία παραχωρούν αρμοδιότητες στην Ένωση μέσω της αρχής της δοτής αρμοδιότητας και η οποία έχει ειδικό και συγκεκριμένο περιεχόμενο που δεν μπορεί να εκφύγει των στενά καθορισμένων ορίων της. Συνεπώς, η ΕΕ για την λειτουργία της βασίζεται στην αρχή της δοτής αρμοδιότητας, η εξουσία της είναι παράγωγη και όχι πρωτογενής, και τα κ-μ παραμένουν "κύριοι των Συνθηκών"⁴⁴.

Ένας ακόμη που κατατείνει σε αυτή την άποψη είναι ο Α. Μανιτάκης, όπως αναφέρει στο βιβλίο του με τίτλο *«Το 'Σύνταγμα' της Ευρώπης: αντιμετώπι με την εθνική και λαϊκή κυριαρχία»*, το συνταγματικό κράτος διατηρεί την ικανότητά του να αποφασίζει για τις αρμοδιότητες που δεν έχει μεταβιβάσει, και κυρίως, να

⁴² Μανιτάκης Αντώνης (2004), σελ 80

⁴³ Ό.π., σελ 59-60

⁴⁴ Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Ν. (2012), σελ. 236

αποφασίζει κυριαρχικά ποιες αρμοδιότητες διατηρεί υπό την κυριαρχία του και συνεπώς, ποιες αρμοδιότητες τελικά υπάγονται στη δική του αποκλειστική δικαιοδοσία. Επιπλέον, η ΕΕ δεν διαθέτει μια γενική αρμοδιότητα δράσης και λήψης αποφάσεων, και δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να υποδηλώνει το αντίθετο. Συνεπώς, με βάση αυτήν την ερμηνεία, η Ένωση δεν κατέχει τη δική της κυριαρχία⁴⁵. Με άλλα λόγια, η Ένωση δεν ασκεί κυριαρχία όπως αυτή την κατανοούμε με την κλασική έννοια του όρου.

Όπως υποδεικνύει ο Δημήτρης Τσάτσος, η παραδοσιακή έννοια της κυριαρχίας εξελίσσεται, και το νόημά της εξελίσσεται συνεχώς, γιατί είναι έννοια ιστορική, όχι στατική⁴⁶. Σήμερα, οι αλλαγές στις δομές εξουσίας απαιτούν την προσαρμογή της παραδοσιακής αντίληψης της κυριαρχίας στο νέο παγκόσμιοποιημένο περιβάλλον και την περιφερειακή ολοκλήρωση που επέρχεται. Σύμφωνα με τον Νίκο Σκανδάμη, αυτή η μετασχηματισμένη κυριαρχία μπορεί να περιγραφεί ως «διπλή μετάθεση»⁴⁷. Αυτή η μετάθεση προκύπτει από την ανάθεση εξουσίας σε έναν εξωγενή μηχανισμό, που δεν ανήκει στο κράτος μεν, αλλά του αποδίδονται κυριαρχικά δικαιώματα των κ-μ που το απαρτίζουν με γνώμονα τη διασφάλιση της ευημερίας σε ένα περιβάλλον που επηρεάζεται ολοένα και περισσότερο από τις συνθήκες της παγκόσμιας αγοράς. Η δεύτερη μετάθεση περιλαμβάνει την αποδοχή μιας αυτόνομης οικονομικής διακυβέρνησης, όπου οι όροι για την αγορά και την κοινωνική αναδιανομή συνεχώς εξασφαλίζονται σε ένα πολυπλοκότερο πλαίσιο αλληλένδετο πάντα με την γεωπολιτική του ιστορικού χωρόχρονου εξού και η ανάγκη για την δημιουργία οργανισμού που θα προστατεύει αποτελεσματικά τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

Στο πνεύμα αυτό, κινούνται επίσης οι σκέψεις του Δημήτρη Τσάτσου, ο οποίος επεξηγεί ότι στην ιστορική εξέλιξη, η έννοια της κυριαρχίας δεν αντιπροσωπεύει κάτι αφηρημένο, αλλά κυρίως απεικονίζει μια πραγματική κατάσταση. Επομένως, η μείωση της αυτάρκειας του κλασικού εθνικού κράτους στην ιστορία δημιουργεί μια

⁴⁵ Μανιτάκης Αντώνης (2004), σελ. 41.

⁴⁶ Τσάτσος (2010), σελ. 245

⁴⁷ Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012),, σελ 231

νέα πραγματικότητα, που μας αναγκάζει να επαναξιολογήσουμε την έννοια της κυριαρχίας. Η διαδικασία ολοκλήρωσης της ΕΕ αντιπροσωπεύει ακριβώς αυτήν τη νέα πραγματικότητα που προέκυψε ως απόκριση στην ιστορική μείωση των εσωτερικών δυνατοτήτων του εθνικού κράτους⁴⁸. Συν τοις άλλοις, σημαντικό είναι να μην ξεχνάμε ότι, μέσα στο πλαίσιο αυτής της ενοποιητικής διαδικασίας, η κυριαρχία δεν μεταβιβάζεται μονομερώς, ούτε προκαλεί "κυριαρχικό κέρδος"⁴⁹ για ένα κράτος εις βάρος άλλου, αλλά τείνει να εξοπλίζει τα θεσμικά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης με αρμοδιότητες που προέρχονται από όλα τα κράτη μέλη. Έτσι, η παραχώρηση της κυριαρχίας υπόκειται σε συνδιαχείριση από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, όπου όλα τα κ-μ είτε συμμετέχουν (όπως με το Συμβούλιο της ΕΕ), είτε συνεισφέρουν στην σύνθεσή τους (όπως συμβαίνει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

II. Το κριτήριο της υπεροχής

Ένα άλλο σημαντικό θέμα που θίγει η συνταγματική εκτίμηση του ευρωπαϊκού σχεδίου είναι η έννοια της νομικής προηγούμενης σημασίας, όπως παραδοσιακά ορίζεται ως η υπεροχή του Συντάγματος έναντι των υπόλοιπων νομικών κανόνων⁵⁰. Η «σύνθετη» έννοια⁵¹, όπως την αποκαλεί ο Αριστόβουλος Μάνεσης, του Συντάγματος, στην ουσία της δεν αλλάζει, αλλά αντίθετα επιβεβαιώνει ένα σημαντικό νομικοπολιτικό γεγονός που έχει πρακτική σημασία σε ό,τι αφορά τις νομικές συνέπειες: ότι μόνο οι κανόνες που περιέχονται στο τυπικό Σύνταγμα - το γραπτό και αυστηρό κείμενο - έχουν συνταγματική ισχύ, δηλαδή υψηλή νομική ισχύ σε σύγκριση με τους υπόλοιπους νομικούς κανόνες της συγκεκριμένης νομικής τάξης⁵². Επομένως, νομικά και ιστορικά, το "Σύνταγμα" αναφέρεται αυστηρά στο τυπικό Σύνταγμα. Στην κλασική θεωρία του Συνταγματικού Δικαίου, η έννοια του Συντάγματος συνεπάγει την

⁴⁸ Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ.232

⁴⁹ Δ. Τσάτσος (2010), σελ. 231. Βλ. και Δ. Τσάτσος (1997), Επίμαχες έννοιες της ευρωπαϊκής ενωσιακής τάξης, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 42-43.

⁵⁰ Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ.237

⁵¹ Αρ. Μάνεσης (1980), Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Σάκκουλας Θεσσαλονίκη, σελ. 151-152.

⁵² Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ. 238

υπεροχή του έναντι όλων των άλλων νομικών πράξεων⁵³, είτε αυτή η υπεροχή ερμηνεύεται ως συμμόρφωση με τις τυπικές προϋποθέσεις που το Σύνταγμα ορίζει για τη δημιουργία του, είτε, ως υποχρέωση να τηρούνται οι συνταγματικές απαιτήσεις.

Η ενωσιακή έννομη τάξη είχε προ πολλού αναπτύξει ως θεμελιώδη αρχή, την αρχή της υπεροχής του Ενωσιακού Δικαίου. Η υπεροχή του πρωτογενούς Ενωσιακού Δικαίου έναντι του δευτερογενούς προβλέπεται από τις ίδιες τις ιδρυτικές Συνθήκες⁵⁴ και διασφαλίζεται από τον έλεγχο του ΔΕΕ ⁵⁵. Ως προς την λεγόμενη «εξωτερική» ιεράρχηση, πάγια θέση του ΔΕΕ, ήδη από την απόφαση Costa κατά ENEL⁵⁶, είναι ότι το Ενωσιακό Δίκαιο, τόσο το πρωτογενές όσο και το παράγωγο, υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης του εθνικού δικαίου των κ-μ, προγενέστερης ή μεταγενέστερης, ακόμη και των εθνικών Συνταγμάτων. Το ΔΕΕ στηρίζει αυτή την αρχή στην αυτονομία της ενωσιακής έννομης τάξης και στην ανάγκη να διασφαλίζεται η ομοιόμορφη και ομοιογενής ερμηνεία και εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου σε όλη την γεωγραφική επικράτεια της Ένωσης.

Στην δημιουργία του οργανισμού της ΕΡΡΟ, υπάρχουν δεσμευτικές διατάξεις στις διαδικασίες πραγμάτωσης του (ΧΘΔΕΕ-ΕΣΔΑ), που αφορούν ακριβώς την συνταγματικού χαρακτήρα υπεράσπιση των δικαιωμάτων των θιγομένων. Προκύπτει το ερώτημα όμως, κατά πόσο στην πράξη αυτά θα προστατευθούν, όχι από τον έχων την οικονομική ευρωστία ώστε να έχει ποιοτική πρόσβαση σε συνήγορο υπεράσπισης, αλλά αντίθετα, πως αυτά θα προστατευθούν από τον ίδιο τον οργανισμό και το σύστημα δικαστικής προστασίας που εκφράζει την βούληση των 22 κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας, πρὸς τον μη έχων την οικονομική δυνατότητα να έχει πρόσβαση σε ποιοτική υπεράσπιση της θέσεώς του δεδομένου ότι η ΕΡΡΟ θα πρέπει να ασκεί διώξεις ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, οι οποίες συναρτώνται με κριτήριο το ποινικό δίκαιο των κρατών που συμμετέχουν στην ενισχυμένη

⁵³ Σελ. 237 ό.π.

⁵⁴ άρθρο 13 παρ. 2 ΣΕΕ

⁵⁵ άρθρα 263 και 267 ΣΛΕΕ

⁵⁶ C- 6/64, ΔΕΚ, απόφαση της 15ης.7.1964

συνεργασία, το οποίο ποινικοποιεί πράξεις ή παραλείψεις που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης και καθορίζει τις επιβλητέες κυρώσεις στο εθνικό τους δίκαιο. Κατ' ουσίαν, εδώ θα έλεγε κανείς ότι η λειτουργία της ΕΡΡΟ δύναται να παρομοιασθεί με έναν Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που θα πρέπει να πραγματώσει είκοσι δύο διαφορετικούς νόμους ενσωμάτωσης για την λειτουργία της και αυτό το αρκετά σύνθετο πλαίσιο εγκυμονεί κινδύνους που σχετίζονται με την δίκαιη δίκη για τα θιγόμενα πρόσωπα⁵⁷ που θα αναλυθεί παρακάτω.

III. Η ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση των ευρωπαίων πολιτών

Το θέμα της δημιουργίας μιας πολιτικής κοινότητας στο ευρωπαϊκό επίπεδο συχνά συνδέεται με το ερώτημα της αρχής που εκπροσωπεί τη συντακτική εξουσία ή, πιο γενικά, με το θέμα του λαού ως πηγής εξουσίας⁵⁸. Η Κανελλοπούλου, ωστόσο, τονίζει⁵⁹ ότι πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η δημοκρατική νομιμοποίηση, η οποία εκφράζεται όχι μόνο μέσω των κλασικών τυπικών μορφών, αλλά και με νέες όπως η λειτουργική νομιμοποίηση, δεν αποτελεί αυστηρά και αποκλειστικά έννοια της πολιτικής κοινότητας, αλλά αποτελεί «αναπόσπαστο στοιχείο του αξιακού της συστήματος». Με αυτήν την οπτική, γίνεται εμφανής και η διαφορά μεταξύ του "λαού" και της πολιτικής κοινότητας, και συνεχίζει λέγοντας ότι η πολιτική κοινότητα αναφέρεται στη συνοχή, ενώ ο "λαός" στην πηγή της εξουσίας και, συνεπώς, στη δημοκρατική αρχή. Η πολιτική κοινότητα, επομένως, συσχετίζεται με την κοινωνιολογική έννοια του λαού και όχι με τον "λαό" ως νομικό κατασκευάσμα.

⁵⁷ Ένα σύντομο παράδειγμα το οποίο μπορούμε να δώσουμε σχετικά με τους κινδύνους της δικαίης δίκης, είναι ότι χάριν της αποτελεσματικότητας για την ποινικοποίηση του ανεξήγητου πλουτισμού, πριν την ποινική δίκη, υπάρχει δυνατότητα να γίνει δεσμευση και δήμευση του αδικαιολόγητου πλούτισμου. Εδώ προκύπτει σαφώς ζήτημα αποψίλωσης θεσμικών εγγυήσεων της ποινικής δίκης. Παρα ταύτα, ο αντίλογος ακούει στο επιχείρημα ότι το παράνομο κέρδος χτυπιέται πριν αυτό εισέλθει στη νόμιμη οικονομία.

⁵⁸ J. Habermas (2004), Why Europe needs a constitution, σε: E. O. Eriksen, J. E. Fossum, A. H. Menéndez (ed. by), Developing a Constitution for Europe, Routledge, London-New York, σελ. 19 επ. (= New Left Review, 11, 2001, σελ. 5 έπ.), σελ.27 -28

⁵⁹ Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ. 285

Άλλωστε, το κριτήριο για την ύπαρξη μιας πολιτικής κοινότητας είναι πραγματικό, ενώ το κριτήριο για την ύπαρξη του "λαού" είναι νομικό.

Σε αυτό φαίνεται να συνηγορεί και ο Δ. Τσάτσος⁶⁰ όπου αναφέρει ότι η άποψη για το Σύνταγμα απαιτεί την υπέρβαση μιας χασματικής διάκρισης μεταξύ της "νομικής" και της "πολιτικής" του λειτουργίας. Ο ίδιος θεωρεί ότι η εξουσία που παράγεται σε μια κοινωνία που είναι νομικά θωρακισμένη, οδηγεί σε συνεχή αντιπαράθεση μεταξύ του δικαίου και της πολιτικής. Όταν η πολιτική έννοια επικρατεί και γίνεται μέρος ενός νομικού κανόνα, αρχίζει η αντίθεσή της με πολιτικές εκδοχές που υποστηρίζονται από έτερα μέλη της κοινωνίας, που παραμένουν όμως (οι πολιτικές εκδοχές), εκτός του υφιστάμενου νομικού πλαισίου. Δηλαδή οι κανόνες δικαίου που διέπουν τις ανθρώπινες συμπεριφορές είναι αποτέλεσμα πολιτικής συγκρούσεως και σε αυτήν τη σύγκρουση, το Σύνταγμα διαμορφώνει τη μορφή και την ποιότητα μιας διαδικαστικής τάξης. Αυτό αποτελεί, προσθέτει ο Δ. Τσάτσος, αν μπορούσαμε να το συνοψίσουμε, τη λειτουργία του Συντάγματος. Η λειτουργία του Συντάγματος πηγάζει, συνεπώς, από το περιεχόμενο των σημαντικών στιγμών σύγκρουσης που έχει διαμορφώσει η ιστορία της νομικά οργανωμένης κοινωνίας. Θα παρομοίαζε κανείς το Σύνταγμα ως έναν έμβιο οργανισμό ο οποίος επηρεάζεται από τις κρατούσες κοινωνικοοικονομικές, πολιτικές, περιβαλλοντικές και ανθρωπιστικές συνθήκες που επικρατούν χωροχρονικά εντός, αλλά και εκτός μιας κοινωνίας, για μία δεδομένη χρονική περίοδο⁶¹.

Η Κανελλοπούλου, προσθέτει στην συνέχεια ότι με βάσει τα όσα σημειώνει και ο Ingolf Pernice (ο οποίος συγκαταλέγεται στους κορυφαίους ευρωσυνταγματολόγους με μεγάλη επιρροή που είχε καθοριστική συμβολή στη συζήτηση για το ευρωπαϊκό Σύνταγμα), τα δημοψηφίσματα για τις Συνθήκες του Μάαστριχτ και της Νίκαιας, αλλά και στις εργασίες της Συνέλευσης για τη Συνθήκη θέσπισης του Συντάγματος της Ευρώπης, έδειξαν ότι είχαν θετικά αποτελέσματα, ως προς την αυξανόμενη συνειδητοποίηση των ευρωπαίων πολιτών ως «ευρωπαίοι», και ότι το ευρωπαϊκό οικοδόμημα πραγματικά τους ενδιέφερε και είχε σημασία για

⁶⁰ Δ. Τσάτσος (2001),σελ. 152

⁶¹ Για την «δυναμική» έννοια του Συντάγματος, βλ. μεταξύ άλλων Τσάτσος (1997), σελ. 71 και επ.

τον καθέναν από αυτούς⁶². Ο Ingolf Pernice, προσθέτει επίσης, πως σημαντικά πεδία της πολιτικής, όπως η κοινή αγορά, το περιβάλλον, η ενέργεια, η κλιματική αλλαγή, το οργανωμένο έγκλημα και η διεθνής τρομοκρατία, ανήκουν πλέον στην αρμοδιότητα της Ένωσης ακριβώς επειδή το κράτος δεν μπορεί να ανταπεξέλθει αποτελεσματικά μόνο του και ο πολίτης πρέπει λοιπόν να συνειδητοποιήσει ότι οι ευρωπαϊκές πολιτικές τον ενδιαφέρουν εξίσου με τα εθνικά ζητήματα⁶³.

Ο Μανιτάκης υποστηρίζει ότι ένα πολιτικό Σύνταγμα, θεμελιωμένο σε μια νομιμοποιημένη συντακτική εξουσία των λαών της Ευρώπης, θα είναι ένα σύνταγμα που αναγνωρίζει την αρχή της πολιτικής εξουσίας από τους λαούς της και το θέτει ως την πηγή και τον βασικό τρόπο νομιμοποίησης της εξουσίας⁶⁴. Θα διαμορφώνει μια πολιτική κυριαρχία για ένα ευρωπαϊκό σύνολο, συμπεριλαμβάνοντας την κυριαρχία των ευρωπαϊκών λαών ως ξεχωριστές πολιτικές οντότητες. Αυτό το σύνταγμα θα αποκρυσταλλώνει την έννοια του πολίτη από τις εθνικές του ρίζες, ενσωματώνοντάς τον στην κοινωνική ταυτότητα του Ευρωπαίου πολίτη. Αυτή η ταυτότητα από μόνη της θα του προσφέρει το ρόλο ενός φορέα, συγχρόνως των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως.

IV. Ο λαός ως στοιχείο του κράτους και η επικράτεια

Η έννοια του λαού ως μέρος του κράτους μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα σύνολο ατόμων που συνδέονται με το κράτος όχι με βάση την εθνική ταυτότητά τους, αλλά με τη συμμόρφωσή τους προς τους νόμους του κράτους που υπάγονται. Αυτή η συμμόρφωση μπορεί να ερμηνευτεί αντικειμενικά ως υπαγωγή του λαού στην εξουσία του κράτους, όπου ο λαός μεταφράζεται ως υπήκοος⁶⁵. Από υποκειμενικής

⁶² Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ 287

⁶³ Pernice (2009), The Treaty of Lisbon: Multilevel Constitutionalism In Action, The Columbia Journal of European Law, V 15/ no3, σελ. 349 επ.,

⁶⁴ Βλ. Α. Μανιτάκης (2004), σελ. 98-99

⁶⁵ Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ 220. Επίσης, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ δημιουργήθηκε, μεταξύ άλλων, η έννοια της «ευρωπαϊκής ιθαγένειας», η οποία απονέμεται αυτόματα σε κάθε πρόσωπο που έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους, έστω και αν αυτή η ευρωπαϊκή ιθαγένεια έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα σε σχέση με την ιθαγένεια του και κ-μ.

άποψεως, όμως, ο λαός είναι το σύνολο ατόμων που έχουν σχέση με την εξουσία μέσω μιας ειδικής νομικής σύνδεσης, η οποία απονέμει δικαιώματα και συνάμα φέρνει υποχρεώσεις και εδώ αναφερόμαστε φυσικά στην έννοια του πολίτη⁶⁶.

Όσον αφορά το θέμα της επικράτειας ως στοιχείο του κράτους και μέχρι που μπορεί τελικά αυτή να επεκταθεί, υπάρχει μια γενική προσέγγιση που υποστηρίζει ότι οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθορίζονται ανάλογα με το αντικείμενο που ρυθμίζουν, και όχι με βάση την εδαφική έκταση όπου εφαρμόζονται⁶⁷. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, η Ένωση λειτουργεί με βάση την έννοια της "λειτουργικής επικράτειας" αντί της "εδαφικής επικράτειας". Αυτό σημαίνει ότι οι αρμοδιότητες της Ένωσης ορίζονται βάσει του τομέα που ρυθμίζουν, καθώς και στο ότι τα κράτη μέλη διατηρούν την αρμοδιότητα να εφαρμόζουν τις αποφάσεις της Ένωσης στην επικράτειά τους.

Παρά ταύτα, ο διαχωρισμός μεταξύ λειτουργικού και εδαφικού στοιχείου κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, δεν είναι πάντα ξεκάθαρα διαχωρισμένος. Η πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δημιουργεί έναν ενιαίο εσωτερικό χώρο, που μπορεί να αποτελέσει τη βάση ενός ευρωπαϊκού "έδαφους", ακόμα κι αν αυτό έχει μεταβλητή γεωμετρία, όπως φαίνεται στα παραδείγματα της ευρωζώνης, της ζώνης Schengen ή των ενισχυμένων συνεργασιών⁶⁸.

Από την άλλη πλευρά, η λειτουργική διάσταση υπάρχει και στην παραδοσιακή άποψη της κρατικής εξουσίας, όπου το στοιχείο της νόμιμης σχέσης του κετέχων την εξουσία και του εξουσιαζόμενου μπορεί να ισχύει εκτός των εθνικών συνόρων. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η παραγωγή πολιτικής και δικαίου υπερβαίνει το εθνικό κράτος, και οι σχέσεις διαμορφώνονται από πολλούς διάφορους φορείς και οργανισμούς σε εθνικό, διακρατικό, υπερκρατικό, ιδιωτικό, διεθνή, περιφερειακό, υπερεθνικό επίπεδο⁶⁹. Συνεπώς, η ενδοκρατική προσέγγιση στον προσδιορισμό της έννοιας του στοιχείου του κράτους, διασπάται υπέρ μιας λειτουργικής προσέγγισης,

⁶⁶ Δ. Τσάτσος (2010), σελ. 192 κ.επ.

⁶⁷ Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ 222

⁶⁸ Ο.π., σελ 224-225

⁶⁹ Ο.π. σελ 223-224

παρά το γεγονός ότι ο διαχωρισμός μεταξύ λειτουργικού και εδαφικού στοιχείου δεν είναι πάντα σαφής.

Ωστόσο, στην περίπτωση της ΕΡΡΟ, η άσκηση αρμοδιότητας της, προϋποθέτει ότι προηγουμένως οι πράξεις διώκονται στο εθνικό δίκαιο των κρατών-μελών (άρ. 22 και 25 του Κανονισμού). Το άρθρο 23 του Κανονισμού που αναφέρεται στην κατά τρόπον αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ που συνδέεται με το στοιχείο της επικράτειας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θέτει 3 διαφορετικά κριτήρια για την άσκηση αρμοδιότητας. Το πρώτο κριτήριο είναι να με βάση τον τόπο τέλεσης (*«[...] τελέστηκαν εν όλω ή εν μέρει στην επικράτεια ενός ή περισσότερων κρατών-μελών» [...]*), το δεύτερο κριτήριο αφορά την ιθαγένεια του παραβάτη (*«[...] «τελέστηκαν από υπηκοο κράτους κ-μ υπό τον όρο ότι ένα κράτος μέλος έχει διεθνή δικαιοδοσία για τις εν λόγω αξιόπινες πράξεις, όταν αυτές τελούνται εκτός της επικράτειας του [...]»*), και τρίτο κριτήριο είναι όταν υπάρχει ένας υπαλληλικός σύνδεσμος μεταξύ του παραβάτη και της ΕΕ ακόμα και αν η συγκεκριμένη πράξη τελεστήκε εκτός της επικράτειας των κ-μ.

Συμπερασματικά

Με όσα περιεγραφήσαν παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι, ο χώρος της ΕΕ είναι μια πρωτόγνωρη σύνθεση ιστορικής ενότητας μέσα σε ένα δαιδαλώδες σύστημα αρχών και αξιών ιστορικού, κοινωνικού, θρησκευτικού, δικαϊκού, πολιτιστικού, οικονομικού, γλωσσικού χαρακτήρα, οι οποίες αφενός προσδίδουν στα μέλη του συγκεκριμένου έθνους την αίσθηση της ένταξης σε ένα σύνολο, αφετέρου όμως, διαχωρίζουν αυτό το σύνολο από τα υπόλοιπα. Η λέξη "Σύνταγμα" είναι συνδεδεμένη με την γεωγραφία της γηραιάς ηπείρου, την ευρωπαϊκή ιστορία της πάλης για ελευθερία, την ισότητα την κοινωνική δικαιοσύνη, την λαϊκή και εθνική κυριαρχία. Οι εθνικές ταυτότητες των κ-μ, δομήθηκαν πάνω σε αυτά τα στοιχεία και από κοινού, αποδέχθηκαν ότι η ουσία ενός συντάγματος είναι θεμελιώδης, σε σχέση με τους άλλους πολιτειακούς κανόνες ή αρχές, ρυθμίζοντας ζητήματα θεμελιακού χαρακτήρα για την πολιτεία, κατανέμοντας εξουσίες ανάμεσα στο κράτος και τα μέλη της κοινωνίας, αλλά και προστατεύοντας τους πολίτες από την άσκηση αυθαίρετης εξουσίας.

Χαρτογραφώντας την πνευματική ιστορία του ευρωπαϊκού συνταγματισμού παρατηρείται ότι, για να γίνει απολύτως κατανοητό το βάθος και το εύρος του περιεχομένου του ευρωπαϊκού συνταγματισμού, θα πρέπει να μελετήσουμε τον ευρωπαϊκό συνταγματισμό από διάφορες σκοπιές επιστημών, ενώ ο Ingolf Pernice με την σειρά του, αντιλαμβάνεται μέσα από μια «μεταεθνική» έννοια του Συντάγματος, ότι η άσκηση των εξουσιών και της δημόσιας εξουσίας που ασκούνται εντός μιας καθορισμένης επικράτειας, δεν προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κράτους.

Σε ό,τι αφορά πρωτογενή εξουσία του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, υποστηρίζεται ότι, η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής κυριαρχίας χρησιμοποιεί ως όχημα την παραχώρηση αρμοδιοτήτων από τα κ-μ που άπτονται της εθνικής κυριαρχίας, και ότι τα κ-μ δεν είναι κυρίαρχα με την παραδοσιακή απόλυτη έννοια του όρου. Επίσης, η Ένωση δεν δύναται να χαρακτηριστεί ως κράτος, επειδή λείπει το στοιχείο της "πρωτογενούς" εξουσίας και δεν έχει την αρμοδιότητα να διαχειρίζεται την αρμοδιότητα της. Η αρμοδιότητα της ΕΕ στις δράσεις της προκύπτει από παραχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων των κ-μ που την απαρτίζουν, με γνώμονα όμως, τη διασφάλιση της ευημερίας σε ένα περιβάλλον που επηρεάζεται ολοένα και περισσότερο από τις συνθήκες της παγκόσμιας αγοράς. Η αποδοχή από τα κ-μ μιας αυτόνομης οικονομικής διακυβέρνησης, όπου οι όροι για την αγορά και την κοινωνική αναδιανομή συνεχώς εξασφαλίζονται σε ένα πολυπλοκότερο πλαίσιο αλληλένδετο πάντα με την γεωπολιτική του ιστορικού χωροχρόνου, δημιουργεί ολοένα και περισσότερο την ανάγκη για αποτελεσματικότερη προστασία της.

Τέλος, σημαντικά πεδία της πολιτικής, όπως η κοινή αγορά, το περιβάλλον, η ενέργεια, η κλιματική αλλαγή, το οργανωμένο έγκλημα και η διεθνής τρομοκρατία, ανήκουν πλέον στην αρμοδιότητα της Ένωσης ακριβώς επειδή το κράτος δεν μπορεί να ανταπεξέλθει αποτελεσματικά μόνο του στις αυξανόμενες ανάγκες των καιρών. Εδώ η επικουρικότητα και η αρχή της δοτής αρμοδιότητας διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στην νομιμοποίηση των δράσεων της ΕΕ.

ΜΕΡΟΣ Β. Η αρχή της διάκρισης των εξουσιών στον ευρωπαϊκό χώρο μέσα από τις Συνθήκες

I. Η Αρχή της διάκρισης των εξουσιών στον ευρωπαϊκό χώρο

Είναι γνωστό ότι η συγκέντρωση άσκησης δημόσιας εξουσίας σε λίγους, μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τις πολιτικές ελευθερίες των μελών μιας κοινωνίας και να υπονομεύσει τη δημοκρατική διακυβέρνηση και εν τέλει την ίδια την κοινωνία. Για να αποφευχθεί ένα τέτοιο φαινόμενο, αλλά και για να ελέγχονται αποτελεσματικότερα τα όργανα άσκησης της κρατικής εξουσίας, αναπτύχθηκε, προϊόντος χρόνου, σε κάθε δημοκρατική κοινωνία, ο διαχωρισμός μεταξύ της εκτελεστικής, νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας, όπου πολλαπλές δημόσιες ομάδες έχουν ρόλο στην κρατική διαχείριση⁷⁰. Στο πλαίσιο του ελληνικού παραδείγματος, το Σύνταγμα αναγνωρίζει αυτήν τη διασταύρωση εξουσιών, όπου η νομοθετική εξουσία δεν ανήκει μόνο στη Βουλή, αλλά και στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ενώ η δικαστική εξουσία ασκείται αποκλειστικά από τα εθνικά δικαστήρια⁷¹. Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο από την σκοπιά μετάδοσης συγκεκριμένης ουσίας του μηνύματος, να προστεθεί μια μικρή παρατήρηση. Επειδή η αρχή της διάκρισης των εξουσιών, σε μια συντεταγμένη Πολιτεία επιτάσσει ότι οι εξουσίες των οργάνων της ασκούνται, μοιράζονται και υπάρχουν υπέρ του λαού, είναι ορθότερο επιστημονικά, να ομιλούμε για μία Αρχή διάκρισης των λειτουργιών, επειδή ακριβώς η εξουσία ανήκει ενιαία και αδιαίρετη σε αυτόν (λαό) και έτσι οφείλουμε να αναφερόμαστε, όχι σε μία διάκριση των εξουσιών, αλλά σε μία διάκριση των λειτουργιών⁷².

Στον ενωσιακό χώρο με την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαδεχόμενη τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, υπάρχει μια ασαφή και διάσπαρτη στις Συνθήκες, κατανομή των εξουσιών εντός του ενωσιακού χώρου⁷³, με

⁷⁰ Εισηγήσεις Διοικητικού Δικαίου (2006), όργανα και περιεχόμενο της διοικητικής δράσης, Χαράλαμπος Χρυσάνθακης, Πέτρος Πανταζόπουλος Νομική βιβλιοθήκη, Σελ. 8

⁷¹ Ο.π. σελ 10

⁷² Ο.π, σελ 308

⁷³ Αργύρης Γ. Πασσάς / Θεόδωρος Ν. Τσέκος ΕΘΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ (2009) ,Παπαζήση, Σελ. 27-28

αλληλοεπικαλυπτόμενες αρμοδιότητες μεταξύ των θεσμικών οργάνων και των λοιπών οργανισμών που ενυπάρχουν στο ενωσιακό οικοδόμημα. Η κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ των κ-μ και της ΕΕ είναι οριζόντια και όχι κάθετη ή ιεραρχική, αφού οι αρμοδιότητες κατανέμονται ανά τομείς⁷⁴.

Η αρχή της «δοτής αρμοδιότητας», προβλεπόμενη στην παρ. 1 αρθ. 5 ΣΕΕ, οριοθετεί την άσκηση των εξουσιών μεταξύ ΕΕ και κ-μ, αφού *«κάθε αρμοδιότητα η οποία δεν απονέμεται στην Ένωση με τις συνθήκες ανήκει στα κράτη μέλη»*. Η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ των άρθρων 3-6, προβαίνει σε μια συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση των δοτών αρμοδιοτήτων και τις διακρίνει σε αποκλειστικές, συντρέχουσες, συντονιστικές και υποστηρικτικές. Περιγράφοντας τις πιο σημαντικές, θα λέγαμε ότι ως αποκλειστικές, χαρακτηρίζονται οι αρμοδιότητες της Ένωσης, όταν αυτές και μόνο αυτές, είναι αρμόδιες για τη ρύθμιση του συγκεκριμένου ζητήματος εκδίδοντας προς τούτο νομικά δεσμευτικές πράξεις⁷⁵. Σε αυτή την κατηγορία αρμοδιοτήτων τα κ-μ μπορούν να δράσουν επί του συγκεκριμένου τομέα, μόνο αν εξουσιοδοτηθούν από την Ένωση ή για να εφαρμόσουν τις πράξεις της Ένωσης (αρθ. 2 παρ. 1 ΣΛΕΕ)⁷⁶.

Στις συντρέχουσες αρμοδιότητες⁷⁷, τόσο τα κ-μ, όσο και η Ένωση, έχουν την δυνατότητα να επιληφθούν της ρύθμισης ενός θέματος με νομικά δεσμευτικές πράξεις, με τα κ-μ να παραμένουν αρμόδια, εφόσον όμως η Ένωση δεν κάνει χρήση της συγκεκριμένης αρμοδιότητας (αρθ. 2 παρ. 2 ΣΛΕΕ).

Έτσι λοιπόν στο πλαίσιο άσκησης των λειτουργιών της ΕΕ, η Αρχή διάκρισης των λειτουργιών είναι ένα θεμελιώδες στοιχείο της οργανωτικής δομής του ενωσιακού οικοδομήματος όπου σαφώς έχει λάβει στοιχεία από τις εθνικές τάξεις

⁷⁴ Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), σελ. 172

⁷⁵ Παγιάννης (2016), σελ. 124

⁷⁶ Ό.π., σελ. 124

⁷⁷ Το αρθ. 4 παρ. 2 ΣΛΕΕ, ορίζει τις συντρέχουσες αρμοδιότητες σε «κύριους- τομείς»

των κ-μ της⁷⁸. Κάθε ένα από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ έχει καθορισμένο ρόλο και αρμοδιότητες όπως για παράδειγμα:

1. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που είναι υπεύθυνη για την υποβολή προτάσεων νομοθεσίας, την εφαρμογή των νόμων της ΕΕ και τη διαχείριση του προϋπολογισμού της ΕΕ.
2. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που εκπροσωπεί τους πολίτες της ΕΕ και έχει την εξουσία να εγκρίνει ή απορρίπτει νομοθετικές προτάσεις της Επιτροπής και να λαμβάνει αποφάσεις επί θεμάτων που αφορούν τον προϋπολογισμό της ΕΕ.
3. Το Συμβούλιο της ΕΕ, που αποτελείται από τους εκπροσώπους των εθνικών κυβερνήσεων των κρατών μελών και σε συνεργασία με το Κοινοβούλιο, λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με νομοθετικά κείμενα και άλλα θέματα πολιτικής, και,
4. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου εξασφαλίζει την τήρηση του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των Συνθηκών.⁷⁹

Η ιστορία εξέλιξης του ευρωπαϊκού δημοκρατικού συνταγματικού πολιτισμού, συνδέεται με την κοινωνία που κατοχυρώνει τα δικαιώματά της και διακρίνει τις εξουσίες της σε Σύνταγμα⁸⁰. Η διάκριση των εξουσιών στον ενωσιακό χώρο είναι σχεδιασμένη για να διασφαλίσει την ισορροπία και τον έλεγχο μεταξύ των διαφόρων οργάνων, προκειμένου να αποφευχθεί η αυθαιρεσία και να διασφαλιστεί η δημοκρατική λειτουργία της ΕΕ.⁸¹

⁷⁸ “Για να κατανοήσουμε τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ο οδηγός σας στα θεσμικά όργανα της ΕΕ”, Η έκδοση αυτή αποτελεί μέρος μιας σειράς που εξηγεί τι κάνει και γιατί η ΕΕ σε διάφορους τομείς πολιτικής και με ποια αποτελέσματα. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό ιστότοπο: http://europa.eu/pol/index_el.htm <http://europa.eu/!nd48yc> (τελευταία επίσκεψις 20^η Νοεμβρίου 2023, 18:49 ΕΕΤ)

⁷⁹ Σκοπίμως αναφέρονται μόνο αυτά τα τέσσερα θεσμικά όργανα της ΕΕ και όχι όλα καθώς εξυπηρετεί στις ανάγκες της παρούσης εργασίας αφού αυτά τα τέσσερα θεσμικά όργανα εκφράζουν κατ'εξοχήν τις τρεις λειτουργίες που περιγράφει η ενότητα

⁸⁰ Πολιτεία (2010), σελ 320

⁸¹ Αυτή η διάκριση των εξουσιών περιγράφεται στο άρθρο 13 της ΣΕΕ και πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στην παρ. 2 ότι «Κάθε θεσμικό όργανο δρα εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του

Σύμφωνα και με τα παραπάνω, η νομοθετική εξουσία, στον χώρο της ΕΕ, ασκείται από κοινού από το Συμβούλιο της ΕΕ και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η εκτελεστική εξουσία, κατά ένα μεγάλο μέρος από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, χωρίς αυτό να είναι απόλυτο⁸², αφού αρμοδιότητες εκτελεστικής εξουσίας φέρουν το Ελεγκτικό Συνέδριο, αλλά και τα όργανα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Στο μέρος που αφορά την λειτουργία της δικαστικής εξουσίας, που άπτεται των θεμάτων της παρούσας εργασίας, το τοπίο φαίνεται πιο ξεκάθαρο με το ΔΕΕ να ασκεί πλήρη εξουσία χωρίς να υπάρχουν αλληλοκαλυπτόμενες αρμοδιότητες από άλλα όργανα, αλλά μόνο για θέματα που αφορούν κανόνες δικαίου παραγόμενους από την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση (πρωτογενές – παράγωγο δίκαιο).

Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, η καταπολέμηση αδικημάτων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, έχει κριθεί ότι μπορεί να επιτευχθεί καλύτερα στο επίπεδο της Ένωσης, λόγω της κλίμακας και των επιπτώσεών της. Η ποινική δίωξη αξιόποινων πράξεων εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, εμπίπτει αποκλειστικά στην αρμοδιότητα των αρχών των κ-μ της ΕΕ, και δεν συμβάλλει πάντοτε ικανοποιητικά στην επίτευξη του επιθυμητού στόχου. Δεδομένου ότι οι στόχοι του Κανονισμού περί συστάσεως της ΕΡΡΟ, και συγκεκριμένα η ενίσχυση, μέσω της δημιουργίας της ΕΡΡΟ, για την καταπολέμηση αξιόποινων πράξεων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κ-μ της ΕΕ μεμονωμένα λόγω του κατακερματισμού των εθνικών δράσεων δίωξης των αξιόποινων πράξεων, αλλά μπορούν να επιτευχθούν καλύτερα στο επίπεδο της Ένωσης λόγω της αρμοδιότητας που θα έχει η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία για τη δίωξη των εν λόγω αξιόποινων πράξεων, η Ένωση κρίθηκε τελικά, ότι δύναται να λάβει μέτρα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας που προβλέπεται στο άρθρο 5 της ΣΕΕ⁸³.

ανατίθενται από τις Συνθήκες, σύμφωνα με τις διαδικασίες, τους όρους και τους σκοπούς τους οποίους προβλέπουν.»

⁸² Παπαγιάννης (2016), σελ 242-244

⁸³ Βλ. σχετικά το σημείο 12 του προοιμίου του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου της 12ης Οκτωβρίου 2017 σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας

II. Η ποινική αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ

Η ΕΡΡΟ, σύμφωνα και με τον Κανονισμό συστάσεώς της, είναι αρμόδια για την έρευνα, τη δίωξη και την παραπομπή ενώπιον της δικαιοσύνης των δραστών αξιόποινων πράξεων καθώς και των συνεργών σε αξιόποινες πράξεις, οι οποίες θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, που προβλέπονται στην οδηγία (ΕΕ) 2017/1371. Η οδηγία αυτή αποτελεί, κατ' ουσίαν, τους ουσιαστικούς ποινικούς κανόνες που αφορούν την καθ' ύλην αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ. Η οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 αντικατέστησε τη Σύμβαση η οποία καταρτίστηκε βάσει του άρθρου Κ.3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ C 316 της 27.11.1995. Για τους σκοπούς του Κανονισμού της ΕΡΡΟ, η ΕΡΡΟ διενεργεί έρευνες και εκτελεί πράξεις δίωξης και ασκεί εισαγγελικά καθήκοντα στα αρμόδια δικαστήρια των κρατών μελών, έως την οριστική περάτωση της υπόθεσης⁸⁴. Συνεπώς, η ΕΡΡΟ όπως διαφαίνεται δια της γραμματικής ερμηνείας των άρθρων της, έχει ποινική αρμοδιότητα και μάλιστα αυτή ασκείται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων των κ-μ της ενισχυμένης συν εργασίας.

Επιπρόσθετα, κάτι το οποίο έχει την δική του ιδιαίτερη σημασία να λεχθεί από τη νομική σκοπιά του, είναι ότι, η νομική βάση της δημιουργίας της ΕΡΡΟ⁸⁵, είναι το άρ. 86 της ΣΛΕΕ, ενώ η νομική βάση για την οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 που αφορά την καθ' ύλην αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ, είναι η παρ. 2 του άρ. 83 της ΣΛΕΕ. Κατ' ουσίαν, δίδεται μέσω της διάταξης της παρ. 2 του άρ. 83 της ΣΛΕΕ, η δυνατότης στην ΕΕ να θεσπίζει κανόνες ποινικού δικαίου, όταν και εφ' όσον κρίνεται αναγκαίο προς όφελος των συμφερόντων της. Βλέπουμε με άλλα λόγια ότι η σύσταση, η δημιουργία και η

⁸⁴ Άρ. 4 του Κανονισμού της ΕΡΡΟ

⁸⁵ Ο γράφων την έρευνα, θεωρεί καθοριστικής σημασίας την ιστορία σε κάθετί που αναζητά, γι' αυτό οφείλεται σχετικά με την νομική βάση της ΕΡΡΟ να προστεθεί η εξής παρατήρηση. Το άρθρο 280 της Συνθήκης για τις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες, η οποία Συνθήκη αντικαταστάθηκε από τις ΣΕΕ και ΣΛΕΕ (βλ. σήμερα το αντίστοιχο άρθρο 325 της ΣΛΕΕ) όριζε ότι τα μέτρα που θεσπίζει ο κοινοτικός νομοθέτης και αποσκοπούν στην καταπολέμηση των παράνομων δραστηριοτήτων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Κοινότητας «δεν αφορούν την εφαρμογή του εθνικού ποινικού δικαίου ούτε την απονομή της δικαιοσύνης στα κράτη μέλη». Όπως γίνεται λοιπόν, αντιληπτό, πρίν την εφαρμογή των ΣΛΕΕ και ΣΕΕ δεν ήταν εφικτό η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας στην ενωσιακή έννομη τάξη, διότι στερούνταν νομικού ερείσματος η λήψη μιας τέτοιας απόφασης. Αυτό με την σειρά του σημαίνει ότι η τροποποίηση των ιδρυτικών Συνθηκών ήταν ένα απαραίτητο, προς την ΕΡΡΟ, βήμα.αν όχι μονόδρομος.

καθ' ύλην αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ προβλέπεται όχι σε ένα απλό κείμενο νόμου, αλλά στις ίδιες τις Συνθήκες που διέπουν την βασική λειτουργία αυτού του ιδιαίτερου οργανισμού που ονομάζεται Ευρωπαϊκή Ένωση και τα άρθρα αυτά ως προς το κανονιστικό περιεχόμενό τους, αποτελούν θεμελιώδους σημασίας για μια Πολιτεία αφού προσδιορίζουν τις σχέσεις και την κατανομή αρμοδιοτήτων της Ένωσης με τους πολίτες της, στον ευαίσθητο τομέα του ποινικού δικαίου.

III. Η συνταγματική ποιότητα των ΣΕΕ και ΣΛΕΕ και τα φαινόμενα της συνταγματοποίησης – ευρωπαϊκής του ποινικού δικαίου

Γιατί όμως θεωρείται σημαντικό, το γεγονός ότι η σύσταση και η δημιουργία της ΕΡΡΟ προβλέπεται στις Συνθήκες; Οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες (ΣΕΕ και ΣΛΕΕ), εγκαθίδρυσαν μια ιδιόζουσα έννομη τάξη που εμπεριέχει χαρακτηριστικά γνωρίσματα και κανονιστικά στοιχεία με συνταγματική ποιότητα και στο μέτρο ακριβώς αυτό, αναπτύσσουν και μερική συνταγματική λειτουργία⁸⁶. Δεν αποτελούν όλα τα άρθρα των Συνθηκών, άρθρα με συνταγματική υφή, ούτε είναι οι ίδιες οι Συνθήκες Σύνταγμα. Ωστόσο, σε ορισμένα άρθρα μπορεί να τους αποδοθεί υφή συνταγματικής λειτουργίας.

Όσον αφορά την παρούσα έρευνα και για τις ανάγκες της, συνταγματική λειτουργία αναπτύσσουν αναμφίβολα οι γενικές αρχές δικαίου⁸⁷ που έχει διαπλάσει το ΔΕΕ μετά τη Λισαβόνα, αλλά και το ΔΕΚ, πριν από αυτήν, και διέπουν το ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο, με αποτέλεσμα να καθορίζουν την ιδιαίτερη αυτονομία και ιδιαιτερότητα της ενωσιακής έννομης τάξης και τις σχέσεις των με το εθνικό δίκαιο των κ-μ, αφού οι αρχές αυτές, όπως δέχεται η ακαδημαϊκή και νομική κοινότητα, έχουν συνταγματικό χαρακτήρα και εφαρμόζονται στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο. Μάλιστα, το φαινόμενο αυτό στον σκοπιά του ποινικού δικαίου, οι ειδικοί το ονομάζουν

⁸⁶ Δ. Τσάτσος Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: για μία Ένωση με ισχυρές πατρίδες (2001), σελ. 152,

⁸⁷ Το άμεσο αποτέλεσμα κανόνων του ενωσιακού δικαίου και η ομοιόμορφη ερμηνεία κι εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη, είναι δύο παραδείγματα, μη περιοριστικώς αναφερόμενα, σε αυτές τις αρχές

«συνταγματοποίηση»⁸⁸ του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι κομβικό παράγοντα στην συνταγματοποίηση του ποινικού δικαίου στον χώρο της ΕΕ διαδραματίζει το ερμηνευτικό εργαλείο των αυτοτελών εννοιών του δικαίου της ΕΕ μέσω του ενωσιακού του κανονιστικού νοήματος, όπου το ΔΕΕ δεν αφήνει περιθώριο ερμηνείας από τα εθνικά δικαστήρια των όρων και ορίζει το ίδιο, το περιεχόμενο της έννοιας των. Όμως ας μου επιτραπεί μια σύντομη επεξήγηση αναφορικά με το εργαλείο των αυτοτελών εννοιών για να γίνει πιο αντιληπτός ο τρόπος που επιδρά στον ενωσιακό πολίτη. Οι αυτοτελείς έννοιες του δικαίου της Ένωσης, αποτελούν κατ' ουσίαν, τον τρόπο με τον οποίο ο πολίτης της Ένωσης οφείλει να ερμηνεύει ορισμένες έννοιες του δικαίου, σε ορισμένες πτυχές της ζωής του. Ουσιαστικά οι αυτοτελείς έννοιες του δικαίου της Ένωσης, οριοθετούν με άλλα λόγια, τις αποδεκτές ανθρώπινες συμπεριφορές μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας και αυτό με την σειρά του συνεπιφέρει στην κατασκευοποίηση της κοινωνίας εντός ορισμένων πλαισίων (ομοιόμορφη ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ σε όλη την επικράτειά της από τους πολίτες της).

Αφού λοιπόν το ΔΕΕ επηρεάζει τις εθνικές έννομες τάξεις με τις γενικές αρχές δικαίου που επιβάλλει στους εθνικούς δικαστές των κ-μ, αναπόδραστα το ποινικό δίκαιο των κ-μ, επηρεάζεται και αυτό επίσης. Στο όχι υποθετικό, αλλά στο πραγματικό παράδειγμα σειράς διατάξεων του παράγωγου ενωσιακού δικαίου, ιδίως σε οδηγίες (και πολύ λιγότερο⁸⁹ σε κανονισμούς που χρειάζονται εκτελεστικούς νόμους για την εκτέλεση της ορθής λειτουργίας τους στα επιμέρους κ-μ), τίθεται η υποχρέωση των κ-μ να θεσπίζουν κυρώσεις «ανάλογες, αποτρεπτικές και αποτελεσματικές» -

⁸⁸ Τσόλκα, Ό. (2021). 'Εισαγωγικές Παρατηρήσεις', σε: Τσόλκα, Ό. & Αρβανίτης, Δ., 'Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας I & II', σε: Παύλου, Σ. / Σάμιος, Θ. (επιμ.), Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι: Ερμηνεία κατ' άρθρον, Π.Ν. Σάκκουλας., σ. 13. Βλέπε επίσης σχετικά για το ζήτημα και την ανανοηματοδότηση του όρου συνταγματοποίηση Μανιτάκης Αντώνης (2004), σελ. 94 και την εκεί παραπεμφθείσα βιβλιογραφία

⁸⁹ Ο όρος "λιγότερο" αφορά την αρχή της αμέσου ισχύος, κατά την οποία ένας κανονισμός δεν απαιτείται να ενσωματωθεί ή να μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο ενός κ-μ με νόμο και τούτο διότι αν χρειαζόταν να ενσωματωθεί με νόμο, θα έχανε την προστιθέμενη αξία της αμέσου ισχύος που έχει. Ωστόσο, προσοχή! Κάθε κανόνας, ακόμη και στην επιστήμη της Φυσικής που διέπεται από ισχυρούς μαθηματικούς νόμους διάρκειας χιλιετιών και εξισώσεις που η λύση τους θα απαιτούσε σελίδες ολόκληρες για την επίλυσή τους, υπόκειται και σε τουλάχιστον μία εξαίρεση. Έτσι λοιπόν συμβαίνει και τον κανονισμό της ΕΡΡΟ. Στην Ελλάδα, έπρεπε για να εκτελεστεί ο κανονισμός της ΕΡΡΟ, να υπάρξει προηγούμενος εκτελεστικός νόμος [ο αρχικός εκτελεστικός νόμος ήταν ο 4596/2019 σχετικά με *Ι) Κύρωση του Πρωτοκόλλου υπ' αριθμόν 16 στη Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του*

Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, II) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9ης Μαρτίου 2016, III) Τροποποίηση του ν. 3251/2004 σε συμμόρφωση με την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2002 κατά το μέρος που τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 26ης Φεβρουαρίου 2009, IV) Εφαρμογή διατάξεων του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου της 12ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, V) Διατάξεις που αφορούν στη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις, VI) Διατάξεις που αφορούν στη λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος και άλλες διατάξεις.] σχετικά με τις αρμοδιότητες του Εντεταλμένου Ευρωπαίου Εισαγγελέα, στον οποίο το εθνικό δίκαιο θα παρείχε εξουσίες ανακριτή. Ελλείψεως αυτής της προσθήκης, δεν θα είχε νόημα η εκτέλεση του κοινισμού στην Ελλάδα και πρακτικά ο έλληνας Εντεταλμένος Ευρωπαίος Εισαγγελέας θα είχε λιγότερες ανακριτικές εξουσίες από του αντίστοιχους συλλειτουργούς του στα υπόλοιπα κράτη της ενισχυμένης συνεργασίας που αυτό με την σειρά του θα περιόριζε την αποτελεσματικότητα των ποινικών ερευνών.

έκφραση που κατ'εξοχήν χαρακτηρίζει τις οδηγίες- για τις περιπτώσεις εκείνες που τυχόν παραβιαστεί κάποια διάταξη κανόνων δικαίου που οι ευρωπαίοι νομοθέτες θέσπισαν. Συνεπεία των ως άνω ανάλογων, αποτρεπτικών και αποτελεσματικών κυρώσεων, υποχρεούται κατ'ουσίαν ο εθνικός νομοθέτης να θεσπίζει κατά την ενσωμάτωση των σχετικών οδηγιών στην εθνική του δικαιοταξία, ποινικές διατάξεις που να πληρούν τους όρους που θέτει η ενωσιακή εννομη τάξη.

Κατ' ουσίαν, πρόκειται για μια διαδικασία σχετικά με τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης οι οποίες εφαρμόζονται και διαμορφώνουν τις εθνικές έννομες τάξεις και το πως εθνικό και ενωσιακό δίκαιο συνυπάρχουν, συνδιαμορφώνονται και συμβιώνουν αρμονικά υπό την σκέπην της Ευρωπαϊκής Ενώσεως⁹⁰. Κατ' αντιστοιχία της συνταγματοποίησης του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου, το φαινόμενο αυτό, στην εθνική έννομη τάξη, ονομάζεται «ευρωπαϊκή» του ποινικού δικαίου⁹¹.

Επί της ουσίας, η συνταγματοποίηση⁹² και η ευρωπαϊκή του ποινικού δικαίου, είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος θα έλεγε κανείς και όσο περισσότερο επεκτείνεται τα όριά της η εφαρμογή της συνταγματοποίησης του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου μέσω του ΔΕΕ, τόσο περισσότερο «ευρωπαϊείται» το

⁹⁰ Βλ. σχετικά Kimmo Nuotio, *European Criminal Law*, The Oxford Handbook of Criminal Law, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199673599.013.0048

⁹¹ Τσόλκα, 2021, σελ. 4, όπου κατά την ίδια (σ. 10), «[...] η ανάπτυξη[η] του [ευρω-ενωσιακού ποινικού δικαίου] είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την ανοιχτή διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και την «ευρωπαϊκή» του εθνικού δικαίου».

⁹² Για μία διαφορετική προσέγγιση του όρου Pernice (2009), *The Treaty of Lisbon: Multilevel Constitutionalism in Action*, The Columbia Journal of European Law, V 15/ no3, σελ. 349 και επ., <http://ssm.com/abstract=1326114>, , όπου ο Ingolf Pernice αναφέρει (σελ. 372) ότι οι αποτυχίες και οι έντονες συζητήσεις για το μέλλον της Ένωσης και του συνταγματικού της πλαισίου είναι συνήθεις σε μια διαδικασία όπως η συνταγματική εξέλιξη, ιδίως σε ένα σύστημα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο ίδιος έχει προτείνει τον όρο "πολυεπίπεδος συνταγματισμός" για να περιγράψει αυτήν την ιδιαιτερότητα της συνταγματικής διαδικασίας, με στόχο τη δημιουργία μιας ολιστικής προσέγγισης για τον ανασχηματισμό μιας διαδικασίας που επηρεάζει ταυτόχρονα το εθνικό και το ευρωπαϊκό δίκαιο. Κάθε φορά που τροποποιούνται οι Συνθήκες της ΕΕ, τα εθνικά συντάγματα υφίστανται σημαντικές αλλαγές. Έτσι, τα δύο αυτά επίπεδα συνταγματισμού συνδέονται αμοιβαία. Σχεδόν όλοι οι τομείς του της εθνικής έννομης τάξης - από το σύνταγμα έως το ποινικό δίκαιο - επηρεάζονται από τις Συνθήκες και το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ και, συνεπώς, ευρωπαϊοποιούνται. Το ευρωπαϊκό επίπεδο, από την πλευρά του, επηρεάζεται από το εθνικό δίκαιο, ειδικότερα μέσω των γενικών αρχών του δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως αναφέρονται στο άρθρο 6 παράγραφος 2 της ΣΕΕ, που έχουν αναπτυχθεί μέσα από τη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ με βάση τις εθνικές συνταγματικές παραδόσεις.

εθνικό δίκαιο των κ-μ, δηλαδή όσο μεγαλύτερη η αλληλόδιαπλοκή μεταξύ των, τόσο μεγαλύτερος είναι και ο επηρεασμός των.

Για να γίνει πιο αντιληπτό πως επέρχεται η ευρωπαϊκή του εθνικού δικαίου, είναι σκόπιμο να αναφερθούν μερικοί παράγοντες που οδηγούν σε αυτό. Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ, η ΕΣΔΑ, η πάγια νομολογία του ΔΕΕ καθώς επίσης και του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, αποτελούν δεσμευτικούς παράγοντες στην κρίση των εθνικών δικαστών⁹³. Δηλαδή, αυτό που αναπόδραστα συμβαίνει με τις εθνικές έννομες τάξεις είναι ότι όταν καλούνται να εφαρμόσουν δίκαιο της ΕΕ, οι εθνικοί δικαστές παύουν πλέον να βλέπουν την ενώπιό τους υπόθεση με τα εθνικά γυαλιά που φορούσαν πριν, και αντίθετα, στο νέο σύστημα δικαστικής συνεργασίας που συμμετέχουν πλέον, τους επιβάλλεται την κρίνουν μέσα από τα μάτια του ευρωπαϊκού δικαστή με τα εργαλεία που ενωσιακή έννομη τάξη τους δίδει. Ο Ingolf Pernice, σε μία δημοσίευσή του⁹⁴ πραγματευόμενος τα πολλαπλά επίπεδα συνταγματοποίησης της ΕΕ, υποστηρίζει ότι οι ευρωπαίοι πολίτες έχουν πλέον αντιληφθεί ότι η Ένωση δεν είναι ένας απλός διεθνής οργανισμός που αφορά μόνο τις κυβερνήσεις των, αλλά πολύ περισσότερο ότι αφορά την καθημερινή ζωή των ιδίων και τους επηρεάζει στον ίδιο βαθμό με την εθνική τους έννομη τάξη και πολιτική. Προς επίρρωσιν των όσων είχε γράψει ο Pernice και του γεγονότος ότι αυτά δεν φαίνεται να έχουν μεταβληθεί είναι ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δημοσίευσε στις αρχές Δεκεμβρίου του τρέχοντος έτους, την έρευνα «Parlemeter 2023» που δείχνει ότι το 70% των πολιτών της ΕΕ πιστεύει ότι οι δράσεις της ΕΕ έχουν αντίκτυπο στην καθημερινότητά τους⁹⁵. Μάλιστα, σχολιάζοντας τα αποτελέσματα της έρευνας, η πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Roberta Metsola, ανέφερε μεταξύ άλλων ότι η «πλειοψηφία των Ευρωπαίων πιστεύει ότι οι ενέργειες της ΕΕ είχαν θετικό αντίκτυπο στην καθημερινή τους ζωή⁹⁶».

⁹³ Σχετικό είναι και το Άρ. 51 ΧΘΔ για το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη

⁹⁴ PERNICE (2009), Columbia journal of European law, vol 15, σελ. 358

⁹⁵ Διαθέσιμο στην παρακάτω διαδικτυακή ιστοτόπο:
<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3152> (προσπελάσιμο την 11/12/2023, 19:38)

⁹⁶ Διαθέσιμο στην παρακάτω διαδικτυακή ιστοτόπο:
https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/AV_I249777 (προσπελάσιμο την 11/12/2023, 19:59)

IV. Η Συνταγματική ποιότητα της ΕΡΡΟ από τη σκοπιά του κανονιστικού περιεχομένου της: η προστασία των δικαιωμάτων του θιγομένου, η επιλογή του forum εκδίκασης και ο δικαστικός έλεγχος των διαδικασιών της ΕΡΟΟ

Μπορεί ενδεχομένως, μέχρι στιγμής να φαίνεται εκ πρώτης όψεως, για τον αμύητο σε ευρωπαϊκό δίκαιο, ότι πλήττεται η προστασία του ατόμου ή του θιγμένου από την παραχώρηση εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στην ΕΕ, αλλά μόνο έτσι δεν είναι. Πιο αναλυτικά ως προς αυτή την άποψη, πρέπει να λεχθεί ότι, ο ΧΘΔΕΕ ειδικά στους τίτλους I, II, III, IV (αξιοπρέπεια, ελευθερίες, ισότητα και αλληλεγγύη αντίστοιχα) απαριθμεί μια δεσμευτική ισχύ ενός καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων που εκφράζουν το αξιακό σύστημα της Ευρώπης και αυτό είναι ένα στοιχείο που παραπέμπει άμεσα στην έννοια του συντάγματος όπως αναλύσαμε και στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας. Δηλαδή η προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών στον ευρωπαϊκό χώρο, ρυθμίζεται από κανονιστικό πλαίσιο, ώστε ο κατέχων την άσκηση δημόσιας εξουσίας να μην είναι σε θέση να ασκήσει αυθαίρετα την δύναμη με την οποία η συνταγμένη Πολιτεία τον εξόπλισε.

Εκτός του ΧΘΔΕΕ, κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στην ΣΕΕ, όπου στα άρθρα 2, 3, 4 και 6 γίνεται ρητή αναφορά στο γεγονός ότι η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες ενώ η ίδια έχει σκοπό να προάγει την ειρήνη, τις αξίες της και την ευημερία των λαών της και σέβεται την ισότητα των κ-μ ενώπιον των Συνθηκών, καθώς και την εθνική τους ταυτότητα που είναι συμφυής με τη θεμελιώδη πολιτική και συνταγματική τους δομή. Σέβεται επίσης, τις ουσιώδεις λειτουργίες του κράτους, ιδίως δε τις λειτουργίες που αποβλέπουν στη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας, τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και την προστασία της εθνικής ασφάλειας.

Η νομική δεσμευτικότητα από πλευράς της τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του οργανισμού της ΕΡΡΟ, επιφέρει συνακόλουθα από την ενωσιακή έννομη τάξη, την πρόβλεψη των κατάλληλων μηχανισμών με ένδικα μέσα για τη διασφάλιση της τήρησής των, δηλαδή για την πραγμάτωση της υποχρέωσης που γεννούν τα ίδια τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Η Νέδα Κανελλοπούλου⁹⁷ υποστηρίζει ότι ο δραστικότερος μηχανισμός για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων από οποιαδήποτε κατάχρηση είναι η πρόσβαση στη δικαιοσύνη στην περίπτωση νομιζόμενης παραβιάσής των. Η πρόσβαση στον εθνικό δικαστή, όταν ασκεί την αρμοδιότητά της η ΕΡΡΟ, γίνεται μέσω του εθνικού δικαίου των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας και περιβάλλεται από την εγγύηση της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας⁹⁸ τόσο από την ίδια την εθνική του έννομη τάξη, όσο και από την αντίστοιχη ευρωπαϊκή. Εδώ αξίζει να υπενθυμισθεί ότι η αρχή της δίκαιης δίκης είναι θεμελιώδες στοιχείο του κράτους δικαίου και δεν υποστηρίζεται μόνο από τις νομικές διατάξεις που βρίσκει κανείς στο εθνικό του δίκαιο, αλλά αντίθετα υποστηρίζεται και από το πρωτογενές και παράγωγο δίκαιο της ΕΕ, αλλά και του Οργανισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης. Δηλαδή υποστηρίζεται από ένα πλέγμα νομικά δεσμευτικών διατάξεων που βρίσκει κανείς σε όλο το φάσμα δικαστικής προστασίας στον Ενωσιακό ποινικό χώρο. Το δικαίωμα, για παράδειγμα, πρόσβασης στα δικαστήρια και η παροχή δικαστικής προστασίας προβλέπονται με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, που κατοχυρώνει την αρχή της δίκαιης δίκης και με το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ. Επιπρόσθετα, στον βαθμό που η πηγή διακινδύνευσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι οι πράξεις ή οι παραλήψεις της πολιτικής εξουσίας, η οργάνωση ενός αποτελεσματικού συστήματος ελέγχου της νομιμότητας των πράξεων της εκτελεστικής εξουσίας και ελέγχου της «συνταγματικότητας» των νόμων είναι επίσης προϋποθέσεις εγγύησής τους. Στις δικαστικές εγγυήσεις που παρέχονται σε εθνικό επίπεδο προστίθενται άλλωστε τόσο

⁹⁷ Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Ν. (2021). Η Συνταγματική θεωρία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, για τον μετασχηματισμό του δικαίου, Πατάκη., Σελίδα 336-337

⁹⁸ Βλ. αναλυτικά για τις εν λόγω διατάξεις *Burchard*, σε: Herrnfeld/Brodowski/Burchard, σελ. 22 επ. και σελ. 34 επ., *European Public Prosecutor's Office: Article-by-Article Commentary* by Hans-Holger Herrnfeld, Dominik Brodowski, Christoph Burchard (2020), Bloomsbury Publishing

η προστασία από το Δικαστήριο του Στρασβούργου, βάσει των άρθρων 33 και 34 της ΕΣΔΑ όσο και η προστασία από το ΔΕΕ, εφόσον πρόκειται για παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

Αναφορικά στην προστασία των δικαιωμάτων, προσήκει να αναφερθεί επίσης το άρθρο 41 του Κανονισμού της ΕΠΠΟ τιτλοφορούμενο ως «*Εύρος των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων*», υπό το πρίσμα της Αρχής του κράτους δικαίου που διέπει τον χώρο της ΕΕ αποτελεί μία από τις εγγυήσεις δημοκρατικής και απρόσκοπτης λειτουργίας του οργάνου.

Πιο συγκεκριμένα, κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων της η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία σέβεται τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη, μεταξύ άλλων το δικαίωμα αμερόληπτου δικαστηρίου και τα δικαιώματα της υπεράσπισης. Μάλιστα, στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου συγκεκριμενοποιούνται αυτά τα δικαιώματα χωρίς ωστόσο, αυτά να είναι περιοριστικώς αναφερόμενα. Έτσι κάθε ύποπτος ή κατηγορούμενος στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας απολαύει κατ' ελάχιστο των διαδικαστικών δικαιωμάτων που προβλέπονται στο δίκαιο της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων των οδηγιών σχετικά με τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων στην ποινική διαδικασία όπως αυτές εφαρμόζονται από το εθνικό δίκαιο, όπως για παράδειγμα:

α) το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση, κατά τα προβλεπόμενα στην οδηγία 2010/64/ΕΕ·

β) το δικαίωμα ενημέρωσης και πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας, κατά τα προβλεπόμενα στην οδηγία 2012/13/ΕΕ·

γ) το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και ενημέρωσής τους σε περίπτωση κράτησης, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην οδηγία 2013/48/ΕΕ·

δ) το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα στον σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας, κατά τα προβλεπόμενα στην οδηγία (ΕΕ) 2016/343 και τέλος,

ε) το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή, κατά τα προβλεπόμενα στην οδηγία (ΕΕ) 2016/1919.

Επίσης, η καταληκτική, τρίτη παράγραφος του άρθρου 41, έχει κατά την άποψή μου μία σημαντικά προστιθέμενη αξία, καθ' όσον σε περίπτωση που οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι καθώς και τα άλλα πρόσωπα που συμμετέχουν στις διαδικασίες της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, απολαύουν πιο ισχυρή προστασία των διαδικαστικών δικαιωμάτων που προβλέπονται για την περίπτωση τους, στο εθνικό τους δίκαιο, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας να προσκομίζουν αποδείξεις, να ζητούν διορισμό εμπειρογνομόνων ή διενέργεια πραγματογνωμοσύνης και ακρόαση μαρτύρων, έχουν το αναφέρετο δικαίωμα να ζητούν από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία να λαμβάνει τέτοια μέτρα εκ μέρους της υπεράσπισης των.

Τέλος, οφείλουμε να σημειώσουμε στα παραπάνω, την εξής αντικειμενική και ίσως αντίθετη προς τα προηγούμενα παρατήρηση, αναφορικά με την λειτουργική ανεξαρτησία⁹⁹ του οργανισμού της ΕΠΠΟ¹⁰⁰. Οι Ευρωπαίοι Εντεταλμένοι Εισαγγελείς (ΕΕΕ) έχουν τις ίδιες εξουσίες με τους εθνικούς εισαγγελείς όσον αφορά την έρευνα, τη δίωξη, την ανάκριση και την παραπομπή υποθέσεων ενώπιον της δικαιοσύνης. Συνάμα, έχουν τη δυνατότητα να ασκούν παράλληλα τα καθήκοντα του εθνικού εισαγγελέα, στο μέτρο που αυτά δεν τους εμποδίζουν να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με τον Κανονισμό της ΕΠΠΟ. Αυτό το ιδιόμορφο καθεστώς των ΕΕΕ περιγράφεται συνήθως από την ακαδημαϊκή κοινότητα, ως «διττός ρόλος»¹⁰¹ (ή διπλός μανδύας) εδραζόμενος σε έναν συνδυασμό ευρωπαϊκών και εθνικών λειτουργιών, και εγείρει σοβαρές ερωτήσεις αναφορικά με το γεγονός αν σε

⁹⁹ Για παράδειγμα, η Ολλανδία από πλευρά της, προέβαλλε το επιχείρημα μη προσχώρησης στην ενισχυμένη συνεργασία για λόγους που σχετιζόταν με την λογοδοσία στην εκτελεστική εξουσία και την ενδεχόμενη σύγκρουση καθηκόντων των ολλανδών ΕΕΕ, Erkelens κ.ά. και Jaap van der Lust, eucrim 2/2016, σελ. 102

¹⁰⁰ Η ανεξαρτησία της ΕΠΠΟ προβλεπόταν τόσο στο Corpus Juris (άρθ. 18), όσο και στην Πράσινη Βίβλο του 2001

¹⁰¹ Είς την αγγλικήν αποδίδεται ως "double hat"

ποιο βαθμό, αναμένεται ότι πράγματι οι ΕΕΕ θα «υπηρετούν ανεξάρτητα δύο αφέντες¹⁰²».

Έτσι λοιπόν, γίνεται αντιληπτό ότι η ανεξαρτησία του οργανισμού της ΕΠΡΟ¹⁰³ είναι ένας βασικός παράγοντας για την επιτυχία του και αυτό, εξ' αιτίας της φύσεως των υποθέσεων που χειρίζεται όπου περιλαμβάνουν όχι μόνο περιπτώσεις διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα αλλά και στον δημόσιο τομέα.

Ένα ακόμη ζήτημα που έχει αναδείξει¹⁰⁴ η ακαδημαϊκή κοινότητα ως προς τα δικαιώματα που τείνουν να έχουν συνταγματική ποιότητα, είναι η αρμοδιότητα της ΕΠΡΟ σε διασυννοριακές υποθέσεις, και της επιλογής του φόρουμ εκδίκασης της υπόθεσης. Αυτό με την σειρά του, σχετίζεται με την ασφάλεια του δικαίου¹⁰⁵ στις διαδικασίες της ΕΠΡΟ. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζεται¹⁰⁶ ότι, οι ουσιαστικοί ποινικοί κανόνες ενός κράτους και η νομοθεσία του, θα πρέπει είναι προσβάσιμα και τα αποτελέσματά της προβλέψιμα, και ότι «*οι δικονομικοί κανόνες πρέπει επίσης να συμμορφώνονται με την αρχή της ασφάλειας δικαίου*»¹⁰⁷. Εδώ το πρόβλημα

¹⁰² Bl. Satzger, H., The Future European Public Prosecutor and the National Prosecution: Potential Conflicts and How They Could be Avoided, σε Asp, 2015, σ. 74, ο οποίος θέτει τα εξής ερωτήματα:

- 1) αν θα μπορούσε ο Ευρωπαϊός Εντεταλμένος Εισαγγελέας να δράσει αντικειμενικά και ανοιχτά εναντίον του προϊσταμένου του ή και κατά των συναδέλφων του εντός της εσωτερικής δομής της Εισαγγελίας και,
- 2) εάν μπορεί να είναι πραγματικά ανεξάρτητος στην περίπτωση, κατά την οποία θέλει να συνεχίσει μια επαγγελματική σταδιοδρομία στο εθνικό δικαστικό σύστημα, στο μέτρο που χρειάζεται θετικές αξιολογήσεις. Ιδίως αν λάβει κανείς υπόψη και το διαφορετικό καθεστώς ανεξαρτησίας (προσωπικής και λειτουργικής), που τους αναγνωρίζεται σε διαφορετικά κ-μ

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι τα ερωτήματα αυτά είχαν τεθεί ήδη κατά την διάρκεια των διαβουλεύσεων επί του σχεδίου του Κανονισμού της ΕΠΡΟ, δηλαδή πολύ πριν την υιοθέτηση του τελικού κειμένου από τα κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας.

¹⁰³ "The Statue of Independence of the European Public Prosecutors Office and Its guarantees", 2018, AM Santos, σελ.27-29, διαθεσιμο στον διαδικτυακό ιστότοπο <https://www.springerprofessional.de/en/the-status-of-independence-of-the-european-public-prosecutor-s-o/16247802> », (τελευταία προβολή 16/12/2023, 22:15)

¹⁰⁴ Fabio Giuffrida, Cross-Border Crimes and the European Public Prosecutor's Office, pp 149 – 156 <https://doi.org/10.30709/eucrim-2017-015>

¹⁰⁵ Fabio Giuffrida, Cross-Border Crimes and the European Public Prosecutor's Office, pp 149 – 156 <https://doi.org/10.30709/eucrim-2017-015>

¹⁰⁶ Cross-Border Crimes and the European Public Prosecutor's Office, Fabio Giuffrida, σελ. 149 – 156, DOI <https://doi.org/10.30709/eucrim-2017-015> //

¹⁰⁷ M. Böse, "Choice of Forum and Jurisdiction", στο: M. Luchtman (επιμ.), Choice of Forum in Cooperation Against EU Financial Crime. Ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη και προστασία των ειδικών συμφερόντων της ΕΕ, 2013, σελ. 73, 80. Βλέπε επίσης F. Zimmermann, "Choice of Forum and

εντοπίζεται όταν το forum εκδίκασης της υπόθεσης αλλάξει, και ο κατηγορούμενος θα αναγκαστεί εν τοις πράγμασι, να αναπροσαρμόσει την στρατηγική υπράσπισής του στο νέο κράτος εκδίκασης της υποθέσεως του, καθ' ότι το να επιλέγεις δικαιοδοσία (νέο κράτος σημαίνει νέα δικονομία που διέπει την υπόθεση) σημαίνει επίσης να επιλέγεις κανόνες και πλαίσιο προετοιμασίας της υπεράσπισης, τόσο σε πρακτικό όσο και σε νομικό επίπεδο.”¹⁰⁸ Το παραπάνω είναι δυνατόν να οδηγήσει σε παραβιάσεις του δικαιώματος υπεράσπισης, αν όχι της ίδιας της δίκαιης δίκης¹⁰⁹.

Αυτό που έχει σημασία από πλευράς νομικού πολιτισμού της ΕΕ, είναι ο θιγόμενος, να έχει πραγματικό¹¹⁰ δικαίωμα προσφυγής ένταντι μιας διαδικαστικής πράξεως της ΕΠΠΟ (η αλλαγή του forum εκδίκασης της υπόθεσης, είναι μια διαδικαστική πράξη της ΕΠΠΟ που την πραγματοποιεί το Μόνιμο Τμήμα, όταν θεμελιώνουν συντρέχουσα ποινική δικαιοδοσία περισσότερα του ενός κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας¹¹¹) η οποία θίγει τα συμφέροντά του. Η έλλειψη δικαστικού ελέγχου της επιλογής του φόρουμ σε επίπεδο ΕΕ έχει σχολιαστεί ποικιλοτρόπως στην ακαδημαϊκή θεωρία.

Στη θεωρία¹¹², υπάρχει και γίνεται αντικείμενο αμφισβήτησης η συμβατότητα των άρθρων 263 και 265 της ΣΛΕΕ σχετικά με την επιλογή του ενωσιακού νομοθέτη να «μεταφέρει»¹¹³ τον οικείο δικαστικό έλεγχο από το ΔΕΕ στα εθνικά δικαστήρια. Με

Choice of Law under the Future Regulation on the Establishment of a European Public Prosecutor's Office”, στο: P. Asp (επιμ.), *op. cit.* (n. 25), σελ. 156, 161-162.

¹⁰⁸ M. Panzavolta, “Choice of Forum and the Lawful Judge Concept”, στο: M. Luchtman (επιμ.), *op. cit.* (n. 46), p. 143, 160.

¹⁰⁹ Fabio Giuffrida, *Cross-Border Crimes and the European Public Prosecutor's Office*, pp 149 – 156

<https://doi.org/10.30709/eucrim-2017-015>

¹¹⁰ Τσόλκα, *Ποινικά Χρονικά*, Φεβρουάριος 2022, σελ 31

¹¹¹ Ό.π., σελ 27

¹¹² Βλ. σχετ. Bose, *Judicial Control of the European Public Prosecutor's Office*, σε: Rafaraci/Belfiore (ed.), *EU Criminal Justice*, 2019, σελ. 191 επ., Mitsilegas/Giuffrida, *The European Public Prosecutor's Office and Human Rights*, και Luchthmann, *Forum Choise and Judicial Review Under the EPPO's Legislative Framework*, σε: Geelhoed/Erkelens/Meij (ed.), *Shifting Perspectives on the European Public Prosecutor's Office*, 2018, σελ. 79 και Τσόλκα *Ποινικά χρονικά*, φεβρουάριος 2022 σελ 29

¹¹³ Τσόλκα, *Ποινικά Χρονικά*, Φεβρουάριος 2022, σελ 27

βάση το άρ. 42 του Κανονισμού, «Οι διαδικαστικές πράξεις της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας που προορίζονται να παραγάγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων υπόκεινται σε έλεγχο από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια σύμφωνα με τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες που ορίζει το εθνικό δίκαιο. Το ίδιο ισχύει όταν η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία παραλείπει να εκδώσει διαδικαστικές πράξεις που προορίζονται να παραγάγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων και τις οποίες έχει νομική υποχρέωση να εκδώσει δυνάμει του παρόντος κανονισμού». Ο αποκλεισμός μιας τέτοιας επανεξέτασης από το ΔΕΕ, ή τουλάχιστον ο πλήρης αποκλεισμός, θα συνιστούσε ευθεία παραβίαση του κράτους δικαίου που διέπει της τάξεις της ΕΕ και θα έθετε σε κίνδυνο την υποχρέωση της ΕΕ να προασπίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ¹¹⁴. Έτσι, η πλήρης εξαίρεση του δικαστικού ελέγχου της ΕΡΡΟ, από το ΔΕΕ, θα ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να συμβιβαστεί με το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία (λαμβάνοντας υπόψη τα άρθρα 19 παρ. 1 ΣΕΕ και 47 παρ. 1 του ΧΟΔΕΕ)¹¹⁵, το οποίο έχει αναλάβει κεντρικό ρόλο στο συνταγματικό δίκαιο της ΕΕ τα τελευταία χρόνια¹¹⁶. Μένει να δούμε στην πορεία πραγμάτωσης του θεσμού τα επόμενα έτη, εάν οι φόβοι αυτοί θα επαληθευθούν στην πράξη και θα χρειαστεί νέα νομοθετική παρέμβαση από τον ενωσιακό νομοθέτη για να αντιμετωπισθούν οι δυσλειτουργίες¹¹⁷ ή εάν η επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε ήταν απλώς φόβοι.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Στον χώρο της ΕΕ δεν υπάρχει σαφής διάκριση λειτουργιών όπως ακριβώς τον αντιλαμβανόμαστε στην εθνική μας έννομη τάξη, ωστόσο η δικαστική εξουσία να απολαμβάνει πλήρους ανεξαρτησίας χωρίς όμως να μπορούμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο η χάραξη πολιτικής της ΕΕ να επηρεάζει σε έναν υποκειμενικό βαθμό τις

¹¹⁴ Τσόλκα, Ποινικά Χρονικά, Φεβρουάριος 2022, σελ 29-30

¹¹⁵ Ο.π.

¹¹⁶ Βλ. για παράδειγμα, τις αποφάσεις του ΔΕΕ στη δίκη Kadi, και ειδικότερα τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-584/10 P, C-593/10 P και C-595/10 P

¹¹⁷ Τσόλκα, Ποινικά Χρονικά, Φεβρουάριος 2022, σελ 34

αποφάσεις του ΔΕΕ¹¹⁸. Με την δημιουργία του οργανισμού της ΕΠΠΟ, έχουμε για μία ακόμη φορά στο πεδίο του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου, την άμβλυνση αρμοδιοτήτων της ΕΕ με ταυτόχρονη παραχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα του ποινικού δικαίου, τομέας κατεξοχήν του ισχυρού κρατικού πυρήνα κυριαρχίας. Το όργανο αυτό δημιουργήθηκε μέσω του άρθρου 86 της ΣΛΕΕ, το οποίο όπως προαναφέρθηκε συγκεντρώνει στοιχεία συνταγματικής ποιότητας, και ασκεί τα καθήκοντα του (εννοείται η ΕΠΠΟ), μέσω της οδηγίας για την καθ' ύλην αρμοδιότητα του, η οποία βρίσκει τη νομική της έδραση στο άρθρο 83 της ΣΛΕΕ με τους ΕΕΕ να εξετάζουν τις κρινόμενες υποθέσεις μέσα από το πρίσμα του ΧΘΔΕΕ και της ΕΣΔΑ και της συναφούς νομολογίας των. Η συνταγματική ποιότητα του θεσμικού οργάνου της ΕΠΠΟ, συνδέεται στενά με την ίδια την ΕΕ και την ευρωπαϊκή συνταγματική της τάξη αφού αυτή η σχέση εμπεριέχει κατ ελάχιστον τα εξής:

- i. Συνταγματικός ρόλος: η νομική βάση της ΕΠΠΟ είναι γραμμένη και προβλέπεται από τις Συνθήκες.

¹¹⁸ Μελετώντας την απόφαση του ΔΕΕ της 23ης.3.2023, στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-514/21 και C-515/21, LU και PH και διαβάζοντας ενδελεχώς και με μεγάλη σχολαστικότητα τις προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως σε αντιπαραβολή με την απόφαση του ΔΕΕ, αντιλαμβάνομαι ότι υπάρχει μια «ανησυχία», η οποία, ενδεχομένως, να έχει και πολιτικές αποχρώσεις, σχετικά με τον μηχανισμό του ΕΕΣ και την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης που διέπει τον χώρο των ποινικών αποφάσεων στην ΕΕ, όπου το ΔΕΕ από τεκμήριο που ήτο η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, την ανήγαγε σε αρχή.

Ελλείψεως εξειδικευμένων γνώσεων και από άλλα πεδία όπως των πολιτικών επιστημών, που δεν διαθέτω, δεν είμαι σε θέση να εκφράσω τις βαθύτερες ρίζες αυτής της ανησυχίας, μπορώ όμως μετά βεβαιότητας να γράψω ότι μετά τις αποφάσεις *Araņģosi -Căldărașu* και *LM*, μέχρι σήμερα, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι η δυνατότητα που στηρίζεται στο άρθρο 1, παράγραφος 3, της αποφάσεως-πλαisiού, σχετικά με την προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων για το ΕΕΣ, υπάρχει μόνο σε δύο περιπτώσεις. Αν οι ανωτέρω συνεκδικαζόμενες υποθέσεις, είχαν εκδοθεί με κατεύθυνση το άρθρο 1, παράγραφος 3, της αποφάσεως-πλαisiού για το ΕΕΣ, τότε η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης θα δεχόταν και μια τρίτη εξαίρεση και φρονώ ότι αυτό θα ήταν κάτι που θα κλόνιζε, ενδεχομένως, τον μηχανισμό του ΕΕΣ. Σίγουρα πάντως, στον βαθμό που μπορώ να κατανοήσω επαρκώς με τις γνώσεις που διαθέτω, αντιλαμβάνομαι ότι το ΔΕΕ υιοθετεί για το ζήτημα της παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πεδίο εκτέλεσης του ΕΕΣ, δύο μέτρα και δύο σταθμά.

Βλ. επίσης για μία άλλη ανάγνωση σχετικά με τον πολιτικό συμβιβασμό για την δημιουργία της ΕΠΠΟ: Law Review, vol. III, issue 2, July-December 2013, p. 52-62, Norel Neagu, 'THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE –NECESSARY INSTRUMENT OR POLITICAL COMPROMISE?'

- ii. Ανεξαρτησία: Για να διασφαλιστεί η συνταγματική ποιότητα, η ΕΡΡΟ λειτουργεί ανεξάρτητα από τις τυχόν πολιτικές παρέμβασεις και πιέσεις.¹¹⁹
- iii. Προστασία Δικαιωμάτων: Η ΕΡΡΟ έχει επίσης και τον ρόλο να προστατεύει τα δικαιώματα των πολιτών και την ευρωπαϊκή συνταγματική τάξη¹²⁰.

Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν ορισμένα ζητήματα που συνδέονται με το πλαίσιο δικαστικής προστασίας του θιγόμενου και σχετίζονται με το κράτος δικαίου και την αρχή της δίκαιης δίκης, που μένει να δούμε πως αντιμετωπισθούν στην πράξη για μπορούμε να ομιλούμε για πλήρη και πραγματική προστασία δικαιωμάτων.

ΜΕΡΟΣ Γ. Η ΕΡΡΟ, η δικαστική εξουσία και η έννοια του εισαγγελέα στον ευρωπαϊκό χώρο

I. Η δομή της ΕΡΡΟ

Όταν ο Ευρωπαίος νομοθέτης δημιουργούσε τον οργανισμό της ΕΡΡΟ, είχε στο μυαλό του την φράση «ενότητα στην πολυμορφία», και μὴν θέλοντας να διαταράξει τα εθνικά νομικά συστήματα των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας¹²¹ -

¹¹⁹ Αυτή η ανεξαρτησία είναι ενσωματωμένη στο το άρ. 6 του Κανονισμού 2017/1939 περί συστάσεως της ΕΡΡΟ, προκειμένου να διασφαλιστεί η σωστή εκτέλεση των ευθυνών της, που σημαίνει ότι σύμφωνα αυτό, «ενεργ[εί] προς το συμφέρον της Ένωσης συνολικά, όπως αυτό ορίζεται από τον νόμο, και δεν ζητ[ά] ούτε λαμβάν[ει] εντολές από οποιοδήποτε πρόσωπο εκτός της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, από κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή από θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμό της Ένωσης».

¹²⁰ Για την προστασία των δικαιωμάτων από την ΕΡΡΟ, οφείλεται να αναφερθεί ότι, στους νομικούς κύκλους της ΕΕ υπάρχουν ήδη ανακύπτοντα ζητήματα ως προς την προστασία των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορούμενων από την εφαρμογή της ΕΡΡΟ και ιδίως του κανονισμού της, γι' αυτό και ο γράφων την έρευνα θεωρεί ότι ενδεχομένως να οφείλετο να πραγματοποιηθεί ειδική ξεχωριστή έρευνα σε αυτό το ζήτημα, καθ' ότι αποτελεί πάγια άποψή του γράφων την έρευνα, ότι η δημιουργία τέτοιων οργάνων οφείλουν προτίστω να πραγματώνουν τον λόγο ύπαρξής των, ωστόσο, από την άλλη πλευρά οφείλουν να προστατεύουν το θιγόμενο πρόσωπο. Η μη ουσιαστική προστασία του θιγόμενου προσώπου οδηγεί την κοινωνία σε άλλου τύπου καθεστώτα και «δημοκρατίες». Για μια αναλυτική ερμηνεία κατ' άρθρο του Κανονισμού της ΕΡΡΟ, βλ. μεταξύ άλλων 'European public prosecutor's office', Hans-Holger Herrnfeld, Dominik Brodowski, Christoph Burchard, 2020

¹²¹ Τσόλκα Όλγα, «Λειτουργικές Αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και δικαστικός έλεγχος κατ' άρθρο 42», ,Ποινικά Χρονικά, 2022, σελ 22

όπως αναφέρεται και στο σημείο 12 του Προοιμίου για τον Κανονισμό της ΕΡΡΟ, όπου «σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας... ο παρών κανονισμός δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των εν λόγω στόχων και μεριμνά για την ελάχιστη δυνατή παρέμβασή του στις έννομες τάξεις και στις θεσμικές δομές των κρατών-μελών» - έφτιαξε το μοντέλο της ΕΡΡΟ δομημένο πάνω σε αυτό που τα περισσότερα κράτη μέλη της ευρωπαϊκής Ένωσης είχαν ήδη ενσωματώμένο στα εθνικά νομικά τους συστήματα. Μάλιστα η Αντεισαγγελέας Πρωτοδικών Αθηνών, κα Σαπφώ Κατσανάκη, στην εισήγηση της με θέμα «Η δομή της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας κατά τον Κανονισμό (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου», αναφέρει ότι «ειδικά όσον αφορά την δομή και οργάνωση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, επιχειρήθηκε μία φιλική και συμβατή προς την εθνική κυριαρχία των κρατών μελών προσέγγιση.»¹²² Έτσι λοιπόν, ο κανονισμός της ΕΡΡΟ εξόπλισε τον ευρωπαίο εισαγγελέα με ανακριτικές ικανότητες χωρίς να τον διαχωρίζει από το πρόσωπο του ανακριτή αφού για τα περισσότερα κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας, εισαγγελέας και ανακριτής στα εθνικά τους νομικά συστήματ, θεωρούνται το ίδιο πρόσωπο.

Σχηματικά και πολύ συνοπτικά, η ΕΡΡΟ διαρθρώνεται σε κεντρικό επίπεδο με το Συλλογικό Όργανο, τα Μόνιμα Τμήματα, τον Ευρωπαίο Γενικό Εισαγγελέα και τους Αναπληρωτές του, και σε αποκεντρωμένο επίπεδο από τους Ευρωπαίους Εντεταλμένους Εισαγγελείς. Καθένας από αυτούς τους φορείς έχει διακριτό ρόλο. Επιχειρησιακός ρόλος προβλέπεται για τα Μόνιμα Τμήματα, τους Ευρωπαίους Εισαγγελείς και τους Ευρωπαίους Εντεταλμένους Εισαγγελείς¹²³ (εφεξής ΕΕΕ).

¹²² Επιστημονική σειρά Ποινικά, τόμος 96, σελ 150, Ευρωπαϊκή Δικαστική Συνεργασία “Eurojust” – Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, 2019 Εκδόσεις: Αντ. Ν. Σακκουλα,

¹²³ Για την κατανόηση του επιθετικού προσδιορισμού «Επιχειρησιακός», πρέπει να σημειωθεί ότι οι Ευρωπαίοι Εντεταλμένοι Εισαγγελείς, κατά το άρθρο 13 του Κανονισμού της ΕΡΡΟ, ενεργούν για λογαριασμό της ΕΡΡΟ και έχουν τις ίδιες εξουσίες με τους εθνικούς εισαγγελείς όσον αφορά στην έρευνα, τη δίωξη και την παραπομπή των υποθέσεων ενώπιον της δικαιοσύνης. Επίσης, είναι υπεύθυνοι για τις έρευνες και τις διώξεις που έχουν κινήσει ή τους έχουν ανατεθεί ή έχουν αναλάβει. Ακολουθούν τις οδηγίες των Μονίμων Τμημάτων και του εποπτεύοντος Ευρωπαίου Εισαγγελέα και αναφέρουν σε εκείνους όλες τις κρίσιμες εξελίξεις στις υποθέσεις της ευθύνης τους, ώστε να ληφθούν οι κατάλληλες αποφάσεις σε κεντρικό επίπεδο, όσον αφορά στην πρόοδο ή στην αρχειοθέτηση της υπόθεσης ή στη διαβίβασή της στις εθνικές αρχές και τέλος, υποστηρίζουν την υπόθεση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

Το συλλογικό όργανο της κεντρικής δομής της ΕΡΡΟ συγκεντρώνεται τακτικά για να αναλάβει γενική επίβλεψη των δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας. Αναλαμβάνει τη λήψη αποφάσεων για θέματα στρατηγικής σημασίας και για θέματα που προκύπτουν από μεμονωμένες υποθέσεις, με έμφαση στη διασφάλιση της συνοχής, της αποτελεσματικότητας και της συνέπειας στη διωκτική άσκηση των καθηκόντων της ΕΡΡΟ στα κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας, καθώς και για άλλα θέματα που προσδιορίζονται στον ισχύοντα Κανονισμό.

Τα Μόνιμα Τμήματα από την πλευρά τους παρακολουθούν και διευθύνουν τις έρευνες που διενεργούν οι ΕΕΕ, διασφαλίζουν τον συντονισμό των ερευνών και των διώξεων σε διασυνοριακές υποθέσεις, είναι υπεύθυνα για την υλοποίηση των αποφάσεων του συλλογικού οργάνου και την εφαρμογή τους σε μεμονωμένες υποθέσεις. Αντιπροσωπεύουν τον πυρήνα λήψης αποφάσεων για την λειτουργία του οργανισμού, λαμβάνοντας αποφάσεις σχετικά με ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, από την ανάθεση των υποθέσεων σε έναν ΕΕΕ μέχρι την ανακατεύθυνση τους στο ακροατήριο των εθνικών δικαστηρίων. Μέσω του συστήματος διαχείρισης υποθέσεων που περιγράφεται στο άρθρο 44 του Κανονισμού, τα Μόνιμα Τμήματα συνεργάζονται συνεχώς με τους ΕΕΕ που εδρεύουν στα κ-μ, καθοδηγώντας τις έρευνες και τις δίωξεις που αυτοί πραγματοποιούν. Κατά τον Ευρωπαϊκό Εισαγγελέα, κο Ζημιανίτη, τα Μόνιμα Τμήματα, λόγω των δυνατοτήτων που διαθέτουν, αποτελούν το « μάτι » της ΕΡΡΟ και την « μακράν χείραν » του οργανισμού δια μέσου των ΕΕΕ¹²⁴¹²⁵.

II. Η θέση του εισαγγελέα στο εθνικό μας σύστημα και η αντίτοιχη του εισαγγελέα στον ευρωπαϊκό χώρο

Ο εισαγγελέας, σε κάθε Δημοκρατία αντιπροσωπεύει έναν αμερόληπτο πυλώνα της δικαιοσύνης, βοηθώντας τον εθνικό δικαστή στην αναζήτηση και ανακάλυψη της αλήθειας¹²⁶. Κατά την εθνική μας θέση ο Εισαγγελέας αποτελεί

¹²⁴ Ζημιανίτης Δημήτριος, « Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία : Ίδρυση, δομή και διαδικαστικό αποτύπωμα στην εθνική ποινική – δικονομική τάξη », Ποινικά Χρονικά, Φεβρουάριος 2022

¹²⁵ Οι ΕΕΕ ενεργούν για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και έχουν τις ίδιες εξουσίες με τους εθνικούς εισαγγελείς για τη δίωξη, την έρευνα, και την παραπομπή των υποθέσεων ενώπιον της δικαιοσύνης.

¹²⁶ Νικόλαος Κ. Ανδρουλάκης (2012), Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, Σάκκουλας, σελ 68-69

κρατικό δικαστικό όργανο¹²⁷ και αφού ασκήσει την ποινική δίωξη, επιδεικνύει την απαραίτητη αντιστάθμιση στη μονόπλευρη υπεράσπιση του κατηγορουμένου όπου κριθεί αναγκαίο, εξασφαλίζοντας τη σωστή λειτουργία του κατηγορητικού συστήματος. Ωστόσο, πέραν από την αναζήτηση στοιχείων που επιβαρύνουν τον κατηγορούμενο, ο εισαγγελέας πρέπει εξίσου να αναζητά και στοιχεία που υποστηρίζουν την υπεράσπισή του, προκειμένου να διασφαλίσει τρόπον τινά, την αντικειμενική και αμερόληπτη δικαιοσύνη. Το τελευταίο μάλιστα διέπεται και από το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου ή του υπόπτου όπου αυτό έχει νομολογηθεί σε σειρά αποφάσεων από το Δικαστήριο του Στρασβούργου αλλά και του ΔΕΕ.

Επίσης, ο ρόλος του εισαγγελέα σε μια ποινική δίκη δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στην ενεργοποίηση της ποινικής δίωξης, δηλαδή στην ενέργεια που οδηγεί στην έναρξη της σχετικής δίκης. Η προσέγγιση της ποινικής δίωξης έχει ως αποτέλεσμα τη μεταφορά της υπόθεσης στη δικαιοδοσία ενός ποινικού δικαστηρίου, το οποίο είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της υποθέσεως. Αφού ξεκινήσει αυτή η διαδικασία, ο εισαγγελέας δεν μπορεί πλέον να αποσύρει την ποινική δίωξη. Παρά ταύτα, ο εισαγγελέας έχει και το καθήκον να εκπροσωπήσει την κατηγορία καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής δίκης, μέχρι την τελική κρίση, διότι διαφορετικά η ουσία του ποινικού συστήματος θα υπονομευόταν σχεδόν από την αρχή. Επομένως, η "άσκηση" της ποινικής δίωξης περιλαμβάνει περισσότερα από την απλή "έναρξη," καθώς περιλαμβάνει επίσης τη "εκπροσώπηση" της κατηγορίας κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας.

III. Η θέση ανακριτή και εισαγγελέα στα επί μέρους εθνικά νομικά συστήματα των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας

Για να μπορέσουμε να έχουμε μία συνολική θεώρηση της έννοιας του εισαγγελέα στον ευρωπαϊκό χώρο και να φτάσουμε σε ένα όσο το δυνατόν

¹²⁷ Βλ. Καρράς Αργύριος (1998), Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Δεύτερη έκδοση, Αντ. Σάκκουλας, , σελ. 199.

ασφαλέστερο συμπέρασμα για τις ανάγκες αυτής της έρευνας, οφείλουμε, κατ' αρχήν, να αντιληφθούμε πώς αντιμετωπίζει, ξεχωριστά, το κάθε κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας, την ιδιότητα του εισαγγελέα και του ανακριτή στην εσωτερική του έννομη τάξη.

Ξεκινώντας από το ποινικό σύστημα της Ιταλίας¹²⁸, ο εισαγγελέας είναι ταυτόχρονα και ανακριτής. Αυτό το μοντέλο, διαφέρει από το σύστημα που χρησιμοποιείται σε άλλες χώρες, όπου οι ανακριτές και οι εισαγγελείς είναι διαφορετικά πρόσωπα με διαφορετικά καθήκοντα. Στην Ιταλία, ο εισαγγελέας έχει τόσο το ρόλο του εισαγγελέα που συλλέγει στοιχεία και παρουσιάζει την υπόθεση στο δικαστήριο, όσο και το ρόλο του ανακριτή που εξετάζει τα στοιχεία και τις μαρτυρίες. Το ίδιο σύστημα με την Ιταλία ισχύει και στην Ισπανία, την Γαλλία, την Κύπρο, την Σλοβενία, την Αυστρία, το Λουξεμβούργο, το Βέλγιο, την Γερμανία, την Φινλανδία, την Ολλανδία, την Βουλγαρία, την Ρουμανία, την Λευκορωσία, την Τσεχία, την Σλοβακία, και την Εσθονία.

Η προβληματική για την εφαρμογή του Κανονισμού της ΕΡΡΟ εντοπιζόταν στις χώρες εκείνες οι οποίες το πρόσωπο ανακριτή και εισαγγελέα διαχωρίζονταν σε δύο ξεχωριστά. Τούτο αφορά κυρίως τα κ-μ που προβλέπουν στα εθνικά ποινικά συστήματα μία ξεχωριστή διερευνητική διαδικασία η οποία είναι επιμερισμένη σε «εισαγγελική διερεύνηση» και «δικαστική ανάκριση»¹²⁹, όπως συμβαίνει στη χώρα μας. Η Μάλτα, η Λιθουανία, η Πορτογαλία, η Κροατία και η Ελλάδα, είναι τα πέντε κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας, που εξαιτίας αυτής της προβληματικής έπρεπε να αλλάξουν το εθνικό τους δίκαιο, τουλάχιστον για τις αρμοδιότητες της ευρωπαϊκής εισαγγελίας, και ο Ευρωπαίος εισαγγελέας να έχει και ανακριτικές ιδιότητες. Στην Ελλάδα για παράδειγμα, ο πρόσφατος ν. 5026/2023 *«Υποβολή των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης (πόθεν έσχες) και οικονομικών συμφερόντων - Ρυθμίσεις για την ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας - Λοιπές επείγουσες ρυθμίσεις»*, έδωσε στον εθνικό εισαγγελέα, για θέματα που άπτονται του κανονισμού της ΕΡΡΟ, αρμοδιότητες ίδιες με αυτές του ανακριτή, δημιουργώντας κατ' ουσίαν με αυτόν τον

¹²⁸ΘΝικόλαος Κ. Ανδρουλάκης (2012), σελ. 211

¹²⁹ Τσόλκα, Ποινικά Χρονικά, Φεβρουάριος 2022, σελ 22-23

τρόπο, δύο δικονομίες μέσα στο ίδιο εθνικό σύστημα όπου η μεν πρώτη θα αφορά τα αμιγώς την λειτουργία της ΕΡΡΟ και η δεύτερη θα αφορά το εθνικό ποινικό μας σύστημα όπως το γνωρίζουμε ήδη.

IV. Η θεσμική ιδιότης της ΕΡΡΟ: μεταφορικός ή κυριολεκτικός ο επιθετικός προσδιορισμός

Βρίσκω ιδιαίτερα όμορφο, λίγο πριν το κλείσιμο αυτής της εργασίας, να προσθέσω την ανάλυση αυτής της ενότητας, δανειζόμενος μία απόλυτα εύστοχη παρατήρηση του Δ. Τσάτσου. Ήδη από την εισαγωγή του βιβλίου του στην *«ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ: για μία Ένωση με ισχυρές πατρίδες»*, ο ίδιος παρατηρεί ότι *«τόσο η λειτουργία των θεσμών μιας έννομης κοινωνικής συμβίωσης όσο και η εξέλιξή τους είναι νοητές μόνο σε συνάρτηση με τη συνειδητοποίησή τους από την κοινωνία, ή, όπως εδώ, από τις κοινωνίες (εννοεί τις διάφορες κοινωνίες των κ-μ την ΕΕ)»*. Και συνεχίζει εύστοχα *«Η ερήμην των κοινωνιών θεσμική εξέλιξη καθιστά τους θεσμούς θνησιγενείς.»*¹³⁰

Στα πλαίσια των διαλέξεων του παρόντος μεταπτυχιακού προγράμματος, ορισμένοι εκλεκτοί εισηγητές, αναφέρονταν κατά την διάρκεια της εισηγήσεώς των, στην ΕΡΡΟ, ως «*θεσμός*», παρ' όλο το νεαρό της συστάσεως του συγκεκριμένου οργάνου¹³¹ (εδώ παρέπεται να λεχθεί η πληθώρα ξενόγλωσσης αρθρογραφίας όπου αναφέρεται στην ΕΡΡΟ ως «*institution*»). Φρονώ ότι έχει την δική του σημασία σε αυτό το σημείο να αναλυθεί εν συντομία η χρήση του όρου θεσμός, για την αναφορά του στην ΕΡΡΟ.

¹³⁰ Δ. Τσάτσος *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: για μία Ένωση με ισχυρές πατρίδες* (2001),, σελ 15

¹³¹ Στο άρθρο 3 παράγραφος 1 του κανονισμού περί συστάσεως της ΕΡΡΟ, αναφέρεται ότι "η ΕΡΡΟ δια του παρόντος συστήνεται ως *όργανο* της Ένωσης" σε αντίθεση με την ΣΕΕ όπου γίνεται ρητή αναφορά στον ΤΙΤΛΟ Ι περί ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ και θεσμικών οργάνων. Επίσης, η λειτουργία του οργάνου αυτού, ξεκίνησε τελικά μετά από πολλές αναβολές, την 1η Ιουνίου 2021.

Ο Δημήτριος Τσάτσος στο έργο του Πολιτεία¹³², αναφέρει ότι ο «θεσμός», ανάγεται στο ρήμα τίθημι¹³³ ή θέτω (αντίστοιχα institution από το ρήμα instituo), γεγονός που παραπέμπει σε μια διαδικασία με έναν μόνιμο αντικειμενικό και ξέχωρο από τα πρόσωπα που εκπροσωπούν τον οργανισμό αυτό, χαρακτήρα. Προσθέτει επίσης ότι «αν η κοινωνία είναι μία μορφή λειτουργικής συνοχής των ανθρώπων, μιας συνοχής δηλαδή που προϋποθέτει κοινωνική συναίνεση πάνω σε κάποιες προσωποποιημένες διαδικασίες, τότε μπορούμε να θεωρήσουμε αυτές ακριβώς τις διαδικασίες ως θεσμούς»¹³⁴. Παράλληλα ο ίδιος υποστηρίζει ότι «ακόμη και αν αλλάξουν οι νομικοί κανόνες αυτού του θεσμού, δεν σημαίνει πως αλλάζει ο θεσμός καθόσον, η δημόσια λειτουργία ενός θεσμικού οργάνου αποκτά τελικά την ιδιότητά του ως θεσμός κατά την ιστορική δοκιμασία που εξελίσσεται μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο»¹³⁵.

Τέλος, αντίθετα από όλα τα παραπάνω ο ίδιος συμπληρώνει ότι «οταν την εξουσία [την] συνοδεύει κοινωνική συναίνεση, δηλαδή μία πέραν από την αναγκαία και τυπική δημοκρατική νομιμοποίηση της ισχύουσας νομιμότητας, η δικαιική ρύθμιση καθιστά τμήμα της κοινωνικής συνείδησης».¹³⁶

Συμπερασματικά και σε μία προσπάθεια να απλοποιηθούν λίγο τα παραπάνω λόγια εν συναρτήσει του ερευνώμενου ζητήματος, πράγματι, η ΕΡΡΟ είναι εξοπλισμένη με άσκηση διακρατικής εξουσίας στον χώρο του ποινικού δικαίου και συνοδεύεται από την απαραίτητη τυπική δημοκρατική νομιμοποίηση με την συναίνεση των 22 κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας. Ωστόσο, με δεδομένο ότι ο κανονισμός συστάσεως της ΕΡΡΟ τέθηκε σε ισχύ μόλις προσφάτως (Ιούνιος 2021), ενδεχομένως η ΕΡΡΟ ως νεοσυσταθέν όργανο της ΕΕ, να μην έχει αποτυπωθεί στην

¹³² Δ. Τσάτσος (2010), σελ130-132

¹³³ Θεσμός: κάθε ομαδική ή ατομική ενέργεια ή κάθε σχέση ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας, που συνήθως ύστερα από μακροχρόνια και ομοιόμορφη επανάληψη παίρνει μια τυπική μορφή συνήθως νομική, διαθέσιμο στον διαδικτυακό ιστότοπο https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82 (τελευταία πρόσβαση 18/12/2023, 22:39)

¹³⁴ Δ. Τσάτσος Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: για μία Ένωση με ισχυρές πατρίδες (2001), σελ 15

¹³⁵ Ό.π. σελ. 15

¹³⁶ Ό.π σελ. 133

κοινωνική συνείδηση του μέσου ευρωπαίου πολίτη - ιδιαιτέρως μάλιστα στην παρούσα χρονική περίοδο που συγγράφεται αυτή η διπλωματική εργασία η οποία χαρακτηρίζει την ΕΕ από οικονομική στενότητα, ακρίβεια, πληθωριστικές τάσεις στην αγορά, έχοντας προηγηθεί προηγουμένως η περίοδος της πανδημίας με τις συνέπιες που όλοι γνωρίζουμε και μία Μέση Ανατολή να φλέγεται και να απειλεί την παγκόσμια αρχιτεκτονική ασφαλείας¹³⁷. Λέγεται με άλλα λόγια ότι, στην συνείδηση του μέσου ευρωπαίου πολίτη, ενδεχομένως λόγω των δικών του πολλαπλασιασμένων προβλημάτων που δημιούργησε η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, λόγω του πολέμου και της ανθρωπιστικής κρίσης στην Μέση Ανατολή την παρούσα χρονική στιγμή, αλλά και λόγω του νεαρού της ηλικίας του οργανισμού, να μην έχει λάβει το περιεχόμενο της έννοιας του θεσμού όπως το έχουν αποτυπώσει μέσα τους για την αντίστοιχη εθνική εισαγγελία της χώρας τους οι ευρωπαίοι πολίτες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Παραπάνω καταδείχθηκε, μέσω της Αρχής της διάκρισης των λειτουργιών που υπάρχουν σε μία Πολιτεία, ότι αυτή η διάκριση είναι καθοριστικής σημασίας εάν θέλουμε να ομιλούμε για μια δημοκρατική Πολιτεία και δείξαμε ότι στον χώρο της ΕΕ υπάρχει μία ασαφή διάκριση λειτουργιών μέσω των Συνθηκών για την ΕΕ, με την δικαστική λειτουργία όμως, να ασκείται αυτόνομα απολαμβάνοντας πλήρους ανεξαρτησίας μέσω του ΔΕΕ, ενώ στον οργανισμό της ΕΡΡΟ, οι ΕΕΕ σε ορισμένα κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας, ενδέχεται δυνητικά να αντιμετωπίσουν κάμψεις στην ανεξαρτησία τους μέσω πλαγίων οδών, καθόσον τα ποσά που καλείται η ΕΡΡΟ να ασκήσει την δίωξη, κρίνονται ιδιαιτέρως σοβαρά.

Παράλληλα, όπως δείξαμε, μέσω της νομικής βάσης του άρ. 86 της ΣΛΕΕ για την οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 και την καθ' ύλην αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ, αλλά και την παρ.

¹³⁷ Εννοείται το οργανωμένο τρομοκρατικό χτύπημα της οργάνωσης της HAMAS στις 07 Οκτωβρίου 2023 σε πολλαπλούς ισραηλινούς στόχους και την απάντηση από την πλευρά του ισραηλινού κράτους με στρατιωτικού τύπου επιχειρήσεις οι οποίες μέχρι και την 20/12/2023 συνεχίζονται. Βλ. επίσης για την εν λόγω απειλή και την ποικίλη ανάλυση της, τις διαθέσιμες συνεντεύξεις των Ιωάννη Μάζη και Γεωργίου Φίλη στην δεξαμενή σκέψης του δημοσιογράφου Λάμπρου Καλαρρύτε, στην διαδικτυακή πλατφόρμα του youtube στον παρακάτω σύνδεσμο <https://www.youtube.com/@user-bi4th9kk8f>

2 του άρ. 83 της ΣΛΕΕ που δίνεται η δυνατότης στην ΕΕ να θεσπίζει κανόνες ποινικού δικαίου, η ΕΡΡΟ έχει ποινική αρμοδιότητα η οποία μάλιστα ασκείται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Καταληκτικά, μπορεί να λεχθεί ότι, ως νεοσυσταθέν όργανο της ΕΕ, η ΕΡΡΟ ανήκει στην δικαστική λειτουργία αυτής, κάτι που συνεπακόλουθα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι συγκρίνοντάς την με τις αντίστοιχες εθνικές έννομες τάξεις την ενισχυμένης συνεργασίας, το περιεχόμενο και το αντικείμενό της, τείνει να έχει κανονιστικό και συνταγματικό χαρακτήρα υπό το πρίσμα ότι ο εθνικός εισαγγελέας στα κ-μ αντιμετωπίζεται ως θεσμικό μέρος της έννομης τάξης του.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, ως ένα νέοσυσταθέν ευρωπαϊκό όργανο που προς στιγμήν, είναι αρμόδια μόνο για την έρευνα, τη δίωξη και την παραπομπή ενώπιον της δικαιοσύνης των δραστών των αξιόποινων πράξεων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα μπορούσε στο εγγύς μέλλον, εάν οι καταστάσεις το επιβάλουν, να επεκτείνει την καθ' ύλην αρμοδιότητα της και σε άλλα σοβαρά αδικήματα με διασυννοριακή διάσταση, συγκεντρώνει αναμφίβολα τεράστιες εξουσίες στον χώρο του ποινικού δικαίου που επενεργούν άμεσα πάνω στο άτομο και την κοινωνία. Η νομική βάση πάνω στην οποία βασίστηκε η δημιουργία του οργάνου, προβλέφθηκε για πρώτη φορά στην Συνθήκη της Λισαβώνας μέσω του άρ. 86 ΣΛΕΕ και καταδεικνύεται ότι αυτό αποτελεί στοιχείο συνταγματικού χαρακτήρα, αφού συνέβη μέσα από τους ήδη υπάρχοντες κανόνες που αφορούν την οργάνωση της διαδικασίας παραγωγής κανόνων (ΣΕΕ-ΣΛΕΕ) μέσα στο ενωσιακό οικοδόμημα, και που αναφέρονται γενικά στην έννομη ρύθμιση και εγκαθιστούν μια νομιμότητα δεσμευτική και περιοριστική των εξουσιών της ΕΕ.

Παράλληλα, τα αδικήματα τα οποία καλείται να χειριστεί η ΕΡΡΟ σε εθνικό επίπεδο μέσω της Οδηγίας (ΕΕ) 2017/1371, που αφορά τους ουσιαστικούς ποινικούς κανόνες για την καθ' ύλην αρμοδιότητα της ΕΡΡΟ, έχουν δημιουργηθεί μέσω του άρ. 83 ΣΛΕΕ, όπου εκφράζεται η κατ' εξοχήν αρμοδιότητα της ΕΕ να θεσπίζει κανόνες ποινικού δικαίου όταν και εφ' όσον κριθεί απαραίτητο. Εδώ, διακρίνει κανείς, ότι η λειτουργία άσκησης της καθ' ύλην αρμοδιότητας της ΕΡΡΟ, εδράζεται σε

οργανωτικούς κανόνες, σχετικούς με την ίδρυση θεσμών ή οργανισμών, με βάση τους οποίους συγκροτείται και ασκείται η εξουσία σε επίπεδο ΕΕ και αυτό συντείνει σε στοιχείο συνταγματικού χαρακτήρα. Υπό αυτό το πρίσμα, οι εθνικοί δικαστές οφείλουν να ερμηνεύουν τις εθνικές διατάξεις και την ενώπιό τους υπόθεση, όχι με τα εθνικά γυαλιά τους, αλλά αντίθετα, με τα αντίστοιχα του ενωσιακού δικαστή μέσω των γενικών αρχών που έχει διαπλάσει το ΔΕΕ και το ΕΔΔΑ, αλλά και μέσω του εργαλείου των αυτοτελών εννοιών. Αυτή η μορφή «συνταγματοποίησης» του ευρωπαϊκού δικαίου που έχει διαπλαστεί, καλείται η ΕΡΡΟ να την σεβαστεί εφαρμόζοντας την στις διαδικασίες της.

Ωστόσο, ενώ μέσω των κανονιστικών διατάξεων του Κανονισμού για την δημιουργία της ΕΡΡΟ απαριθμείται μια δεσμευτική ισχύς ενός καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων που εκφράζουν το αξιακό σύστημα της Ευρώπης, παραπέμποντας σε στοιχείο συνταγματικού χαρακτήρα (η προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών στον ευρωπαϊκό χώρο, ρυθμίζεται από κανονιστικό πλαίσιο, ώστε ο κατέχων την άσκηση εξουσίας να μην είναι σε θέση να ασκήσει αυθαίρετα την δύναμη με την οποία η συνταγμένη Πολιτεία τον εξόπλισε), φαίνεται σε θεωρητικό, τουλάχιστον, επίπεδο να εγείρονται ορισμένα ζητήματα κρίσιμης σημασίας που αν επαληθευτούν στο μέλλον, βασικές αρχές του κράτους δικαίου θα πλήττονταν. Το πρώτο ζήτημα εντοπίζεται με την πλήρη και πραγματική ανεξαρτησία των ΕΕΕ υπό τον μανδύα του διπλού ρόλου που διαθέτουν τόσο ως εθνικοί όσο και ως ευρωπαίου εισαγγελείς, όταν καλούνται να κρίνουν υποθέσεις πολύ μεγάλων ποσών και στα πλαίσια της εσωτερικής ανέλιξης ή κρίσης τους, στα αντίστοιχα εθνικά τους συστήματα, υπάρχουν τρόποι, εάν ήθελε ποτέ προκύψει, να δεθθούν πιέσεις. Ο γράφων την εργασία διερωτάται κατά πόσο σε έναν κόσμο ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο, με την οικονομία να είναι βασικός στόχος όλων των δραστηριοτήτων και στο επίκεντρο του ανθρώπου, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο βίο, με τις ενεργειακές και οικονομικές κρίσεις να διαδέχονται η μία την άλλη, θα μπορούσε τελικά ένας λειτουργός της δικαστικής εξουσίας να παραμείνει ανεξάρτητος υπό το πρίσμα της θεωρήσεως που θέτει και ο Bl. Satzger, H..¹³⁸ Δεύτερο

¹³⁸ Bl. Satzger, H., The Future European Public Prosecutor and the National Prosecution: Potential Conflicts and How They Could be Avoided, σε Asp, 2015, σ. 74

σημαντικό ζήτημα από πλευράς ηθικοπολιτικών αξιών που οφείλει η ΕΡΡΟ να προστατεύσει, είναι η επιλογή του forum εκδίκασης της υπόθεσης και τα μέτρα που δύνανται να παρθούν σε βάρος το θιγμένου προσώπου. Δεν στοιχεί στον νομικό κοσμοπολιτισμό της ΕΕ, να λαμβάνονται μέτρα που περιορίζουν κατάφορα το πρόσωπο, χωρίς προηγουμένως να έχει κριθεί και να έχει τελεσιδικήσει από νόμιμο δικαστήριο η πράξη του (όπως συμβαίνει στην περίπτωση των δημεύσεων) και χωρίς να δίνεται η δυνατότητα άσκησης ένδικου δικονομικού βοηθήματος.

Επίσης, η επίλυση των ζητημάτων που πρόκειται να ανακύψουν στο μέλλον, φαίνεται όπως όλα δείχνουν, να μεταβιβάζεται τους εθνικούς δικαστές όπου στα πλαίσια δικαστικής προστασίας του θιγμένου προσώπου, θα αναγκαστούν να εισέλθουν σε έναν νέο διάλογο με το ΔΕΕ μέσω της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής του άρ. 267 ΣΛΕΕ, κατά τα ειδικώς προβλεπόμενα στην παρ. 2 του άρθρου 42. Υπό αυτό το πρίσμα, ορθώς έχει υποστηριχθεί ότι ο θεσμικός διάλογος μεταξύ δικαιοδοτικών οργάνων στον ενωσιακό ποινικό χώρο, συνιστά συνταγματικό στοιχείο της ενωσιακής έννομης τάξης¹³⁹, αφού είναι η διαδικασία με την οποία πλάθεται, παράγεται και εξελίσσεται η ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου, μέσω του εργαλείου των αυτοτελών εννοιών.

Τέλος, η σύσταση της ΕΡΡΟ μοιάζει να είναι ίσως η πιο φιλόδοξη μέχρι σήμερα πρωτοβουλία της ΕΕ στο ευαίσθητο χώρο του ποινικού δικαίου, με συνέπειες στα εθνικά ποινικά συστήματα των κ-μ της ενισχυμένης συνεργασίας που συμμετέχουν, οι οποίες ενδεχομένως δεν έχουν γίνει αντιληπτές σε όλο το φάσμα τους. Η πραγμάτωση και λειτουργία της ωστόσο, δεν μπορεί παρά να μην πραγματοποιηθεί μέσα από τις ευρωπαϊκές, συνταγματικές, ηθικές και πολιτικές αξίες που διέπουν την γηραιά ήπειρο και διαπλάσθηκαν στον ρού της ιστορίας της, ειδάλλως ο ιστορικός του μέλλοντος θα γράφει για μια κοινωνία που άλλαξε τις θεμελιώδεις αξίες της στον βωμό της καταπολέμησης του μαύρου κέρδους.

¹³⁹ Lenaerts, K. & Gutiérrez-Fons, J. (2013), 'To Say What the Law of the EU Is: Methods of Interpretation and the European Court of Justice', Working Paper, European University Institute, Academy of European Law, 2013/9, σελ. 48

I. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΔΕΕ, 8.9.2015, C-105/14 Taricco

ΔΕΕ, 5.12.2017, C-42/17, M.A.S. & M.B.

ΔΕΚ 28.11.1989, C-379/87, Groener

ΔΕΚ 15.7.1964, C- 6/64 Costa κατά ENEL

ΔΕΕ 18.07.2013, C-584/10 P, C-593/10 P και C-595/10 P, Kadi

ΔΕΕ 23.3.2023, συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-514/21 και C-515/21, LU και PH,

ΔΕΕ, 15.11.2017, C-496/16 Aranyosi

ΔΕΕ, 25.07.2018, C-216/18 PPU - Minister for Justice and Equality

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΒΙΒΛΙΑ

1. Mitsilegas, V., EU Criminal Law (2009), Oxford, Portland, OR: Hart Pub. Hans-Holger Herrnfeld, Dominik Brodowski, Christoph Burchard (2020), European Public Prosecutor's Office: Article-by-Article Commentary, Bloomsbury Publishing
2. Tim Marshall (2018), Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας, Διόπτρα
3. M. Delmas-Marty (2007), La refondation des pouvoirs, Les forces imaginantes du droit (III), Seuil, Paris)
4. Joseph Weiler, The Constitution of Europe: 'Do the New Clothes Have an Emperor?' and Other Essays on European Integration (1999), Cambridge University Press
5. Boardman (1994), The Diffusion of Classical Art in Antiquity, Thames and Hudson
6. Μανιτάκης Αντώνης (2004), Το Σύνταγμα" της Ευρώπης αντιμέτωπο με την εθνική και λαϊκή κυριαρχία, Παπαζήση
7. Παπαγιάννης Δ. (2016), Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη
8. Αριστοτέλης Πολιτικά I-III, Λεκατσάς, Παναγής Γ. (1939), Εκδότης: Ζαχαρόπουλος Ιωάννης – Δαίδαλος
9. Δ. Τσάτσος, Πολιτεία (2010), Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου
10. Δ. Τσάτσος (1997), Επίμαχες έννοιες της ευρωπαϊκής ενωσιακής τάξης, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή

11. Δ. Τσάτσος Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: για μία Ένωση με ισχυρές πατρίδες (2001), Καστανιώτη
12. Ευγενία Σαχπεκίδου (2013), Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη
13. Α. Παντελής (2005), Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, Βασικές έννοιες, Συνταγματική ιστορία, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα
14. Αργύρης Γ. Πασσάς / Θεόδωρος Ν. Τσέκος Εθνική διοίκηση και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση: η ελληνική εμπειρία (2009), Παπαζήση,
15. Επιστημονική σειρά Ποινικά (2019), τόμος 96, σελ 150, Ευρωπαϊκή Δικαστική Συνεργασία “Eurojust” – Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, Εκδόσεις: Αντ. Ν. Σάκκουλας,
16. Βλ. Καρράς Αργύριος (1998), Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Δεύτερη έκδοση, Αντ. Σάκκουλας
17. Νικόλαος Κ. Ανδρουλάκης (2012), Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, Σακκουλας
18. Εισηγήσεις Διοικητικού Δικαίου (2006), όργανα και περιεχόμενο της διοικητικής δράσης, Χαράλαμπος Χρυσάνθακης, Πέτρος Πανταζόπουλος Νομική βιβλιοθήκη,
19. Αρ. Μάνεσης (1980), Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Σάκκουλας Θεσσαλονίκη
20. Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν. (2012), Η χειραφέτηση της Ευρώπης – Συνταγματική θεωρία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, Παπαζήση.
21. Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Ν. (2021). Η Συνταγματική θεωρία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, για τον μετασχηματισμό του δικαίου, Πατάκη.

III. ΑΡΘΡΑ

1. J. G. von Herder στο M. Strubell, Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Αποδυνάμωση των ισχυρών γλωσσών και ενίσχυση των ασθενών στο Α. Φ. Χριστίδης, Τόμος Α΄, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 26-28 Μαρτίου 1997, Κέντρο Ελληνικής γλώσσας 1999
2. Law Review, vol. III, issue 2, July-December 2013, σελ. 52-62, Norel Neagu, ‘THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR’S OFFICE –NECESSARY INSTRUMENT OR POLITICAL COMPROMISE?’

3. Pernice (2009), *The Treaty of Lisbon: Multilevel Constitutionalism In Action*, *The Columbia Journal of European Law*, V 15/ no3
4. DIETER GRIMM, «Does Europe Need a Constitution?», *European Law Journal*, 3: 1995
5. Erkelens κ.ά. και Jaap van der Lust, *eucrim* 2/2016
6. 'The Statue of Independence of the European Public Prosecutors Office and Its guarantees (2018), , AM Santos, σελ.27-29, διαθεσιμο στον διαδικτυακό ιστότοπο <https://www.springerprofessional.de/en/the-status-of-independence-of-the-european-public-prosecutor-s-o/16247802> », (τελευταία προβολή 16/12/2023, 22:15)
7. F. Zimmermann, "Choice of Forum and Choice of Law under the Future Regulation on the Estashment of a EuropeanPublic Prosecutor's Office", στο: P. Asp (επιμ.), *op. cit.* (n. 25)
8. Ζημιανίτης Δημήτριος , « Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία : Ίδρυση , δομή και διαδικαστικό αποτύπωμα στην εθνική ποινική – δικονομική τάξη» , *Ποινικά Χρονικά*, Φεβρουάριος 2022
9. Bose (2019), *Judicial Control of the European Public Prosecutor's Office*, σε: Rafaraci/Belfiore (ed.), *EU Criminal Justice*, , σελ. 191 επ., Mitsilegas/Guiffreda (2018), *The European Public Prosecutor's Office and Human Rights*, και Luchthmann, *Forum Choise and Judicial Review Under the EPPO's Legislative Framework*, σε: Geelhoed/Erkelens/Meij (ed.), *Shifting Perspectives on the European Public Prosecutor's Office*,
10. Τσόλκα Όλγα, «Λειτουργικές Αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και δικαστικός έλεγχος κατ' αρθρο 42», *Ποινικά Χρονικά*, 2022, σελ 21-36
11. M. Panzavolta, "Choice of Forum and the Lawful Judge Concept", στο: M.Luchtman (επιμ.), *op. cit.* (n. 46), p. 143, 160.
12. M. Böse (2013), "Choice of Forum and Jurisdiction", στο: M. Luchtman (επιμ.), *Choice of Forum in Cooperation Against EU Financial Crime*. Ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη και προστασία των ειδικών συμφερόντων της ΕΕ,
13. *Cross-Border Crimes and the European Public Prosecutor's Office*, Fabio Giuffrida, σελ. 149 – 156, DOI <https://doi.org/10.30709/eucrim-2017-015> //

14. Fabio Giuffrida, Cross-Border Crimes and the European Public Prosecutor's Office, pp 149 – 156 <https://doi.org/10.30709/eucrim-2017-015>
15. Bl. Satzger, H., The Future European Public Prosecutor and the National Prosecution: Potential Conflicts and How They Could be Avoided, σε Asp, 2015
16. J. Habermas (2004), Why Europe needs a constitution, σε: E. O. Eriksen, J. E. Fossum, A. H. Menéndez (ed. by), Developing a Constitution for Europe, Routledge, London-New York, σελ. 19 επ. (= New Left Review, 11, 2001, σελ. 5 έπ.), σελ.27 -28
17. Pernice (2009), The Treaty of Lisbon: Multilevel Constitutionalism in Action, The Columbia Journal of European Law, V 15/ no3, σελ. 349 και επ., <http://ssm.com/abstract=1326114>
18. Kimmo Nuotio, European Criminal Law, The Oxford Handbook of Criminal Law, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199673599.013.0048
19. Τσόλκα, Ό. (2021). 'Εισαγωγικές Παρατηρήσεις', σε: Τσόλκα, Ό. & Αρβανίτης, Δ., 'Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας I & II', σε: Παύλου, Σ. / Σάμιος, Θ. (επιμ.), Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι: Ερμηνεία κατ' άρθρον, Π.Ν. Σάκκουλας.,

IV. ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-4-1999-0091_EN.html

Για να κατανοήσουμε τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ο οδηγός σας στα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό ιστότοπο: http://europa.eu/pol/index_el.htm <http://europa.eu/!nd48yc> (τελευταία επίσκεψις 20η Νοεμβρίου 2023, 18:49 EET)

Δημοσκόπηση για λογαριασμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: διαθέσιμο στην παρακάτω διαδικτυακό ιστότοπο:
<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3152> (προσπελάσιμο την 11/12/2023, 19:38)

Διαδικτυακό λεξικό: στον διαδικτυακό ιστότοπο https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%

CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82 (τελευταία πρόσβαση 18/12/2023, 22:39)

Ελληνική δεξαμενή σκέψεως του δημοσιογράφου Λάμπρου Καλαρρύτη, στην διαδικτυακή πλατφόρμα του youtube στον παρακάτω σύνδεσμο <https://www.youtube.com/@user-bi4th9kk8f>

Δηλώσεις προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: διαθέσιμο στην παρακάτω διαδικτυακό ισότοπο: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/AV_I249777 (προσπελάσιμο την 11/12/2023, 19:59)
